

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIA TEADUSKOND
EESTI KIRJANDUSE ÕPPETOOL

JAAAN KAPLINSKI ESSEISTIKA

Bakalaureusetöö

Autor: Eve Mihkle
Juhendaja: Arne Merilai

Tartu 1999

SISSEJUHATUS

SISUKORD

Sisukord.....	1
Sissejuhatus.....	2
I OSA. ANALÜÜS	4
I 1. Kaplinski kirjandusest ja luulest.....	4
* Mis on kirjandus?.....	5
* Mis on luule?.....	6
I 2. Kaplinski keelest.....	10
I 3. Kaplinski ökoloogiast, loodusest, loodusrahvastest.....	15
I 4. Kaplinski usust ja filosoofiast.....	18
* Ida ja Lääs.....	20
* Hea ja Kuri.....	22
* Kaplinski filosoofiast.....	23
I 5. Kaplinski poliitikast.....	25
I 6. Kaplinski esseekogud.....	26
II OSA BIBLIOGRAAFIA	30
II 1. Jaan Kaplinski esseede, artiklite, intervjuude bibliograafia aastati 1970-1998	30
II 2. Teematiline bibliograafia Kaplinski esseestikast 1968-1998	46
Kokkuvõte.....	55
Mõned eluloolised andmed.....	58
Kasutatud kirjandus.....	59
Summary.....	60

SISSEJUHATUS

Käesoleva töö eesmärk on anda ülevaade Kaplinski esseistikast, seda nii faktilisel kujul (bibliograafia kaudu) kui ka temaatiliselt organiseeritud analüüsi näol, jõudes välja esseistika läbi avalduvatele olulisematele mõttesuundadele Kaplinski maailmanägemises.

Antud diplomitöö autor korrastas aastal 1996 Kaplinski juures kodus tema käsikirjad, sättides nad süstematiseeritult paari kappi Kaplinski kirjutustoa nurgakeses Tartus, Nisu tänaval. Peab mainima, et käsikirjad olid põhiliselt just esseistika-alased. Luulekäsikirjade kui väga intiimsete ja südamelähedaste kallale ei usaldanud ettevaatlik ja elukogenud Kaplinski ilmselt noort ja lolli filoloogineiu lasta. (Eelnev väide on aga muidugi sajabrotsendilisel hüpoteetilise ja spekulatiivne.)

Valminud koduarhiiv oli organiseeritud samuti temaatiliselt, nii nagu analüüs antud diplomitöös. Soovist jätta sellest väikesest arhiivist mingi jälg ka mujale kui Kaplinski koju on sündinud see töö siin ning tähelepanelik lugeja võib leida siin-seal ka vihjeid sellele arhiivile. On kasutatud ka Kaplinski-poolset puhtalt suulist materjali, millele mingi kirjaliku allikaga ei olegi viidata.

Ehkki käesolev töö käsitleb Kaplinski esseistikat, võiks siinkohal sellegipoolest alustada ühe väikese katkendiaga Kaplinski luuleraamatust "Tükk elatud elu", milles üht oma luuletustest alustab Kaplinski tsitaadiga Linnar Priimäelt:

*"Niisugune öeldamatusega võrreldav kõikeöeldavus ning ükskõikmisööeldavus kui põhimõtteliselt ebakommunikatiivne keelekonseptsioon on J.K. viimase aja luulest teinud "(aru)saamatuste allika" ning autorist endast kõrbelauliku, kelle tunnustamise ja mõistetavuse vahe on jõudmas kriitilise piirini."*¹

Siit jätkab juba Jaan Kaplinski:

"Tunnustamise ja mõistetavuse vahe kriitilisel piiril, kord siin kord sealpool kõigub J.K.

sügistuules nagu kuiv angervaksa vars.

Kui ta kirjutab, siis teispool arusaadavuse piiri.

Kui teeb putru, peseb pesu või pead,

*Siis arvatakse siinpool."*²

¹ Kaplinski, Jaan, Tükk elatud elu. Kostabi Selts 1991 - lk. 20

² Kaplinski, Jaan, Tükk elatud elu. Kostabi Selts 1991 - lk. 20

Tundub , paraku, et Priimäe tõsiselt võetav kriitika kaotab Kaplinski poolt vastu seatud veiderdava, naljaka vastulause tulemusena oma esialgse autoriteetse sära. Priimägi üritab öelda, et Kaplinski on piiritlematu, aga Kaplinski pöörab oma vastulausega imelikuks, pöörab naeruks ka selle väite, mis siis veel rääkida neist, kes Kaplinski tõepoolest piiritleda püüavad. Ja niimoodi avastame, et Kaplinski on ennast ligipääsmatuks veiderdanud. Omapärane on sellise käitumise (nimetagem seda tinglikult käitumiseks) iseloom. Näiliselt Priimäele kaasa kiites, väites, et ta on jah teiselpool mõistetavuse piiri, annab ta aimata hoopis vastupidist. Taoline "jaatus-eitus" tehnika on intrigeeriv ja seda võib laiendada ka väljapoole antud luuletuse konteksti kui midagi küllalt iseloomulikku sellele, kuidas Kaplinski kirjutistesse võidakse suhtuda ja kuidas Kaplinski ise sellisesse suhtumisse suhtub ehk kokkuvõttes - kuidas Kaplinski temasse suhtujatele ikkagi lõpuks tabamatuks jääb.

Kuid miks ta jääb tabamatuks?

Kaplinski näib oma loomingus üldse taotlevatki mingis mõttes tabamatut, piiramatut ruumi, olemise laia avarust, universaalset teksti, mille osi oleks võimalik ilma midagi rikkumata ümber paigutada, milles juba iseenesest toimiks dünaamika. Kui Euroopa kultuuriteadvusele on omane juba alates Platonist pidada tõeliseks seda, mis on liikumatu, muutumatu, jääv, siis suurt üldistust tehes on Hiina ja idamaade kultuuris, mille pooldajate hulka Kaplinski kahtlemata kuulub, just liikuv, voolav see, mis on Páris, mis on Tõeline. Seetõttu on igasugune piiritlemine Tõelise Kaplinski tabamise puhul vist üsna mõttetut tegevus.

Käesoleva töö autor ei pääse aga siiski piiritlemisest mööda. Aga võibolla on see isegi hea, sest siis on, millest lahti lasta...

I OSA. ANALÜÜS

I 1.

KAPLINSKI KIRJANDUSEST JA LUULEST

On ikka peetud pisut kahtlaseks kui kirjanik kirjutab kirjandusest, eriti kui ta esineb arvustajana. Kas ei eelda arvustamine mitte teatavat vajalikkust distantseeritust vaadeldavast, et olla mingilgi määral objektiivne, ehkki ka objektiivsus kirjanduse vaatlemise puhul on suhteliselt "soine" mõiste. Samas võib kirjanduslikus keskkonnas olija ja kirjanduslikus ruumis liikuja, viidata kõigele sellele, mida väljastpoolt tulija ei pruugi märgata, aidates meil niimoodi kirjanduse-siseseid struktuure paremini mõista. Kui aga kirjanik esitab omi mõtteid kirjandusest esseistlikus laadis ei saagi tegelikult tekkida kahtlust kirjutatava kitsarinnalisusest (vähemalt mitte Kaplinski puhul), sest essee viitab juba žanriliselt panoraamsusele ja laiahaardelisusele, mille alal Kaplinski tuleb muidugi erilise meistrina hinnata.

Kaplinski kirjandusalaste ja kirjandusteoreetiliselelegi pretendeerivate esseede paremik langeb aastatesse 1969 - 1988 a. Tema kirjandusalaseid kirjutisi võib grupeerida panoraamsemateks **ülevaate- essdeks**, mis arutlevad üldisematel teemadel: "Kirjanduse tähendusest" 1968, "Rahvalaulu juurde jõudmine" (ilmunud alles 1997.a. esseekogus "Võimaluste võimalikkus" ja seal dateeritud 1970-72), "Mood, ilm, aeg ja luule" 1972, "Mis on luule?" 1975, "Interpretatsioone ja impressioone viimase veerandsajandi luuleilmast" 1983, Teise grupi võiks moodustada **arvustuslikud kirjutised**: "Mõni sõna ühest isemoodi antoloogiast" 1970, "Ohvrikivi" mitme pilgu all" 1972, "Mõned "Tähe mõrsjast" virgutatud mõtted" 1970, "Jaan Krossi teine tulemine" 1973, "Toomas Liivi muutumiste maailm" 1973, "Enn Vetemaa teise romaaniraamatu puhul" 1973, "Nagu kanaarilind kaevanduses" 1975, "Tuglase viimane eneseületamine" 1975, "Tammsaare ja Hemingway" 1977, "Carlos Castaneda õpetused" 1982, "Jüri Talveti platooniline luule" 1982, "John Fowels ja keldi vaim" 1983, "Kuningas ja neandertallane: Euroopa vaimu enesekriitikat" 1983, "Arvo Vallikivi skeptiline mütoloogia" 1984, "Üks välkpilk soome luulesse" 1984, "Eesti proosakirjandus ja proosakirjanikud", "Sirkka Turkka üksindus ja trots" 1987, "Et mõista Kiwisildnikku" 1991, "Prometheus ja Tuhkatriinu" 1992.

Vaatleme esimesena nimetatuid lähemalt.

"Üks keerulisemaid asju on selgituste ja definitsioonide leidmine paljudele tuttavatele nähtustele nagu elu, teadvus, armastus, mina, ilus, hea jne. Nende tuttavate nähtuste hulka kuulub ka kirjandus ja temaga mõnikord kitsamas tähenduses tarvitata mõiste "luule"¹

Kaplinski on võtnud oma õlule selle keerulise ülesande ja üritanud tegelikult kõiki neid eelpool nimetatud mõisteid oma esseedes ka selgitada. Kaplinskile on omasem nähtuste kirjeldamine, ta ei anna definitsioone.

• Mis on kirjandus?

Kirjandust näeb Kaplinski **funktsionaalsena**: "Üks kirjanduse funktsioon võikski olla teadvuse ja tema terviklikkuse säilitamine ja arendamine"²

Igapäevane elu on piisavalt rutiinne, et soodustada teadvuse automatiseerumist, ka keeleline tegevus tähendab tegelikult teadvuse sulgemist laustesse, "/.../ mis moodustatakse automaatselt ja mis lubavad vastupanu ja tähelepanu korral mõtlemata rääkida, vastata šabloonile šablooniga, ühendada omadussõna nimisõnaga /.../"³. Kirjandus esineb aga vahendina keele ja keelelise mõtlemise automatiseerumise vastu. Kirjandus

Kaplinski järgi toob meie ette teistsuguse loogika, teistsuguse elamise ergastades oma uudsusega meie teadvust. Piir hea ja halva kirjanduse vahel jookseb sealt, kus ta suudab oma funktsioone täita ja kus enam mitte. Ka kirjandusel on oht automatiseeruda.

Seepärast ei saagi anda mingeid juhiseid hea kirjanduse loomiseks, sest koos reeglitega kaasneb automaatsus.

Kaplinski näeb kirjanduslugu lõpmatu jadana, kus vaenlaseks, haigustekitajaks bakteriks on automatiseerumine ja antibiootikumiks uus, mis tuleb alati väljastpoolt reegleid, kuid realiseerudes annab uued reeglid, millest saab uus šabloon. Kirjandus on seega Kaplinski pilgu läbi pidev protsess šabloonsusest välja, kulg. Kaplinski näeb kirjanduses vahendit, mitte eesmärki. Seetõttu ei peaks Kaplinski meelest kirjandust ka eriti esile tõstma. "Eesmärgiks on olla elusamad.

Lua end, olla loovad, seega aga ka vabamad vajadusest luuletuste, kujude, piltide järele. Eesmärk on elu ise..."⁴. Kirjandus on Kaplinski järgi seega vahend eluni jõudmisel, elamisel. Elu ise asetab Kaplinski loogilisest väljapoole, mõistab ta vanemaks, millele loogikas vastab paradoks, võimatus.

¹ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 31

² Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 40

³ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 41

⁴ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 47

• Mis on luule?

Luule vaatlemisel viitab Kaplinski tavaarusaamale luulest kui millestki erilisest, imelikust, mingis mõttes ebaloomulikustki, tähendab ju luuletaja eesti keeles ka valetajat. Kaplinski asetab aga siin ennast vaatlejana lihtsalt teisele poole.

Kaplinski näeb luuletki funktsionalistlikuna, vahendina, mis tuletab meile meelde seda, mille oleme unustanud, mida me harjumuspärasuse tõttu enam ei tunnetata. Me ei märka enam, et õunapuud õitsevad, sest nad teevad seda ju igal kevadel; luule tuletab selle meile jälle meelde, nii saame taas nägijaiks. Sellisena taastab luule Kaplinski arvates maailma tõeluse, ta ei matki teda, vaid näitab justkui näpuna tõeluse poole.

Kaplinski jaoks on oluline luule side **rahvaluulega** ja sealt edasi muusikaga.

Essee "Mood, ilm, aeg ja luule" (mille põhiliin keskendub Kaplinski jaoks problemaatilise Eesti ärkamisaegse luule kaugenemisele Kaplinski jaoks loomulikust lähtest regivärsist ja tiirlemisest "/../ saksa *Lied'*ilt laenatud rattas, saamata sealt enam välja."¹) kirjutab Kaplinski, et rahvalaulust luulemaailma avastamisel ei saa mööda minna, kusjuures oluline on avastada just enda jaoks kõige lähemal olev, nii nagu eesti modernistiks arvatav J. Liiv liikus Kaplinski meelest taas lähemale eesti rahvalaulule, millest lauluisa Kreutzwald ja kirjaneitsi Koidula kaugenenu olid.²

Essee "Rahvalaulu juurde jõudmine" kultiveerib osaliselt sama problemaatikat laiendades seda vaatlusega kultuurile üldse ja sellele, mida pidada kultuuris "omaks". **Kaplinski kirjeldab kultuuri integraalsena**, kusjuures ta nimetab **funktsionaalselt integraalsust** (omaks võetakse laenates ainult see, mis on otstarbekas) ja **psühholoogilist integraalsust** (teadlikult jaotatakse kultuurielemendid "omaks" ja "võõraks" ja püütakse säilitada oma). Kaplinski arvates võib Eesti talurahvakultuuris "omaks" lugeda seda, mis on meil teiste läänemeresoome rahvastega ühine. Kultuur on seega terviklik ja hoiab ennast niiviisi koos. Tugev välissurve võib aga viia selleni, et tekib "rahvuslik alaväärsustunne" ja juureliselt "oma" hakatakse häbenema. Kui sellele häbenemisele ja isegi põlgusele lisandub veel võimalus oma kultuurist lahti öelda või

¹ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 55

² Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 64

seda muuta viib see nn, akulturatsioonini.¹ Ühelt poolt oli rahvalaul Hurdale, Kreuzwaldile toetuspinnaks nende loomingulisel tegevusel, teisalt pidi ärkamisajal loodav kirjandus, sealhulgas ka luule, haakuma kultuurisüsteemiga, mille etalonkultuuriks oli ikkagi saksa kultuur. Kaplinski osutab, et meie regilaul ei sarnane tegelikult ühegi Euroopa rahva rahvalauluga ega ka kunstlauluga või luulega " *Esimestest eristab teda keerukus, traditsiooni sügavus, ja teistest see, et tegemist on ikkagi ainult suulise rahvavaraga.*"² Suusõnal edasiantavat luulet iseloomustab Kaplinski meelest eelkõige assotsatsioonitihedus "Luuletus on otsekui trepp, mille astmed madalad, nii et ühelt teisele on väga hõlpus sammuda..."³. Kaplinski arvates ei ole kuni tänapäevani (kirjutatud 70-ndate alguses) õnnestunud luua kandvat silda regivärsi ja loodava luule vahel, ta usub aga, et seda on vaja, et saada üle vormiraskustest, milles eesti luule vaevleb.⁴ Kaplinski osutab eepilise alge nõrkusele eesti rahvaluules. Lood sangaritest on küll olemas aga nad pole värsistatud.⁵ See asjaolu lähendab Kaplinski jaoks eesti rahvaluuletraditsiooni Kaug-Idale märksa rohkem kui germaani või slaavi traditsioonile.

Tegelikult on Kaplinski kirjandus- ja kultuurialaste esseede jaotamine panoraamsemateks ja kitsamalt arvustuslikemateks siiski üsna tinglik tegevus. Arvustuslikku elementi on ka esimesena nimetatutes: Vahe on siin ilmselt rohkem ikkagi selles kas objekt, mida Kaplinski vaatleb kujutab endast konkreetset teost, autorit, või on sihikule võetud mingi üldisem mõiste, nähtus (nii nagu eelnevalt sai tutvustatud).

Puhtalt **arvustuslikest** Kaplinski kirjutistest võiks siinkohal mainida järgmisi: "Jaan Krossi teine tulemine" 1973, "Toomas Liivi muutumiste maailm" 1973, "Enn Vetemaa teise romaaniaamatatu puhul" 1973, "Nagu kanaarilind kaevanduses" 1975, "Tuglase viimane eneseületamine" 1975, "Tammsaare ja Hemingway" 1977, "Carlos Castaneda õpetused" 1982, "Jüri Talveti platooniline luule" 1982, "John Fowels ja keldi vaim" 1983, "Kuningas ja neandertallane 1983, "Lugedes August Annisti lugulaule ja mõeldes eesti eeposest" 1984, "Arvo Vallikivi skeptiline mütoloogia" 1984, "Sirkka Turkka

¹ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 158

² Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 166

³ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 167

⁴ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 180

⁵ Kaplinski, Jaan, Looming - 1984, nr.4, lk. 573

üksindus ja trots" 1987, "Prometheus ja Tuhkatriinu" 1992.

Kaplinski arvustuslikku esseeloomingut vaadeldes jääb mulje, et Kaplinski valib teadlikult/alateadlikult arvustamiseks just sellised autorid/teosed kes/mis on talle ideelis-mõtteliselt lähedal, ning kelle/mille kaudu Kaplinski osutab mõttesuundadele, mis on tema enese jaoks olulised, mis teda looja-mõttelejana "kummitavad". Nii näiteks osutab ta artiklis "Toomas Liivi muutumiste maailm" dünaamilisusele, liikuvusele T.Liivi luules, missugused mõisted on ka Kaplinskile endale väga olulised. Essees "Tammsaare ja Hemingway" jõuab Kaplinski neid kaht autorit ja nende teoseid ("Vanamees ja meri" ja "Vanaisa surm") kõrvutades, vaadeldes erinevaid suhtumisi vanadusesse, välja arutluseni Eesti elu-olu ja maailmanägemise "idalikkusest"¹.

Essees "Kuningas ja neandertallane" osutab Kaplinski kultuuri enesekriitika vajadusele, mis viitab Kaplinski opositsioneerivale hoiakule Lääne kultuuri enesetäiuse ja upsakuse suhtes. Kaplinski sõnutsi enesekriitika mitte ei kahanda kultuuri elujõudu, "*.../vaid pigem suurendab seda, muudab kultuuri vähem isolatsioonistlikuks, avaramaks ning avatumaks ja lõpuks vähem Lääne ja rohkem universaalseks kultuuriks, kus on ruumi nii kreeklastele kui barbarile, nii kuningale kui neandertallasele.*"² Artikliga "Lugedes August Annisti lugulaule ja mõeldes eesti eeposest" leiab Kaplinski jällegi võimaluse väljendada oma skeptilist hoiakut eesti eepilise luule suhtes (vt. eespool). Essees "Prometheus ja Tuhkatriinu" kõrvutab-võrdleb Kaplinski A.Gide'i "Halvasti aheldatud Prometheus" ja Paul-Erik Rummo "Tuhkatriinumängu", leiab neis ühist ja erinevat. Mis puutub erinevustesse, siis Gide'i lugu on Kaplinski arvates lõplik, "Tuhkatriinumängu" olulisi jooni on aga Kaplinski meelest lõpetamatus. Prints ja näitlejad lahkuvad lavalt, aga midagi on muutunud.

"Tuhkatriinumänguga" on midagi oluliselt muutunud ka eesti mõttekirjanduses, nagu väidab Kaplinski. "*See näidend lükkab meid kõiki, kes me teda tõsiselt võtame, senisest kodukolkast, senistest probleemidest välja suure maailma tühjusse ja vabadusse.*"³ Satume Kaplinski järgi otsekui lõpmatusse kukkumisse, mis võib olla aga ka tasakaal. Tasakaal on alati olemas ja tasakaal ja vabadus pole vastuolus. "**See kätkeb võimalust harjuda vabadusega, vaba langemisega, mis vahest ongi meie vaimu**

¹ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 107

² Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 137

³ Kaplinski, Jaan, See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996 - lk. 13-14

I 2.

KAPLINSKI KEELEST

Kaplinski keelealase esseistika pagas on mahukas sisaldades endas nii põikeid keeleajalukku kui päevakajalisi keelekommentaare, mida ilmub Kaplinskilt aeg-ajalt praegusel ajalgi Ei maksa unustada, et Kaplinski on ikkagi ülikoolihariduselt filoloog, eriplaani järgi õppinud ka strukturaal- ja rakenduslingvistikat. Kaplinski kaalukamatest keelealastest esseedest võiks siinkohal nimetada "Võimaluste võimalikkus. Keel." 1969 "Arvsõnad ja keeleökonoomia" 1970, "Millised on kaasaegse keeleteaduse uurimisvaldkonnad?" 1970, "Mõnest omapärasest nähtusest eesti keeles" 1970, "Naiivseid küsimusi keele fonoloogiast" 1971, "Keelekorraldus ja keelekorratatus" 1979, "Keelekorralduse süvastruktuurist" 1984, "Keel ja mälu" 1986, "Minu eesti keel" 1994.

Mis on keel Kaplinski jaoks? - Võimaluste võimalikkus?

Kõige lihtsamalt: *"/.../ keel on sõnastu pluss reeglid nende sõnade muutmiseks ja nendest lausete koostamiseks - grammatika. Need kaks komponenti annavad keelekasutajale nii palju võimalusi, et neist teostub pisike osa. Alati saame öelda midagi uut - keele rikkused ei lõpe."*¹

Eesti keeles näeb Kaplinski mitmeid loomupäraseid iseärasusi, mis teevad teda teistest keeltest erinevaks ja tingivad sellega ka sügavalt omapäraseid kasutusvõimalused. Näiteks tegi kunagine sise- ja lõppvokaalide olemasolu võimalikuks regivärsi tekke, mida Kaplinski hindab üheks kaunimaks asjaks maailmakirjanduses.² Sise- ja lõppvokaalide kadu sai aga regivärsile saatuslikuks. Üks eesti keele omapäraseid jooni, mis on säilinud, on Kaplinski osutuses eesti keele "süntheetilisuus", *"/.../ see, et meie sõnad koosnevad tavaliselt mitmest tähendusega osast - tüvest ja sufiksitest."*³ (See asjaolu on Kaplinski meelest põhjuseks eesti luule riimiraskusele.)

Oma keelealastes töodes lähtub Kaplinski alati eeskätt keeles eneses peituvatest võimalustest ja seaduspärasustest. Keel on Kaplinski jaoks otsekui

¹ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 241

² Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 242

³ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 242

organism, mille loomulikest toimlemisseaduspärasustest peaks lugu pidama. Sellest lähtuvalt esineb Kaplinski järjekindla jäärpäisusega nn. keele korraldamise vastasena, kusjuures kirjakeele rikastajana ja elushoidjana asetab ta väga olulisele kohale kõnekeele, Kaplinski eesti keeles peaksid need kaks: kõne- ja kirjakeel olema nabanööripidi koos, üks ei tohiks teist unustada ja teine peaks esimesele toetuma.¹ "Nimelt on keele korraldamise peamine hool pööratud sellele, et ta oleks korrektne, tulemuseks on aga tuim, igav ja eluta keel. Kõnekeel oma slängide, argoode ja keelemängudega on korrektsuse nimel nii pöranda alla ja võsa vahele pagendatud, et nende seos kirjakeelega on katkemas. Ja keelekorraldajad ei ole seda katkemist märganud. Uskusid ja usuvad vist nüüdki, et nemad teevad õige keele ja õpetavad lastele selgeks. Aga ega ei tee küll."²

Kaplinskit näibki vast kõige enam häirivatki kirjakeele üle- ja kõnekeele alatähtsustamine. "Mind on pikka aega häirinud see, et meie inimesed on koolitatud uskuma, et nemad ei oska korralikku eesti keelt, seda oskavad õpetajad ja teised keeletargad."³ Kaplinski meelest tuhmistab selline suhtumine keelekasutajate loomulikku keeletaju, keelevaistu nii, et lõpuks ei mõisteta enam kumbagi ei rääkida ega kirjutada. Kirjutises "Minu eesti keel ütleb Kaplinski: "Selge on, et kirjakeel ei pea järgima kõnekeele süntaksi, peaks aga jälgima kõnekeele morfoloogiat ja semantikat"⁴

Kaplinskit võib pidada, küll mitte jäigalt, aga siiski keeleuudenduse ja Johannes Aaviku vastaseks. Sugugi mitte kõik, mida Aavik on propageerinud pole Kaplinskile vastumeelne: "J. Aavikul on põhimõtteliselt väga õigus, kui ta väitleb uute tüvisõnade loomise kasuks. Rahva elusfääri laienemine viimase sajandiga tõi ja toob keelde aina uusi mõisteid. Nende kõigi väljendamine liitsõnade ja tuletiste abil vastustuks ühele keele toimimisprintsibile: sõna on seda lihtsam, mida kasutatavam ta on /.../ Kui mõistet on väga vaja, on kasulik leida tema jaoks päris uus sõna."⁵ Kaplinski jaoks pole vahet kas me siis loome või laename selle sõna, oluline on see, et ta sobiks meie keele süsteemi. Kuid: "Aaviku üks põhilisi vigu ongi selles, et ta tahab rohkemat kui lihtsalt keelde jäänud lünkade täitmist keele oma mallide järgi - ta tahab keele äramuutmist, parandamist. Keele struktuuri ignoreerides

¹ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 316

² Kaplinski, Jaan, Postimees - 1997, 26. märts

³ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 315

⁴ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 316

⁵ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 246

annab Aavik vahel sõnu, mis foneetiliselt eesti keelde sobida ei taha: juuvima (heks kiitma), kogulm (kokku kuuluv hulk), kuihutma (nätsima), vüün (ööpäev). Ka on Aavik minu arvates eesti keelt semantiliselt ja morfoloogiliselt vägisi püüdnud lähendada Lääne-Euroopa keeltele, arvestamata seda, et mõne vormi või mõiste puudumine meil võib olla süvasti seotud keel ja mentaliteedi iseärasustega."¹

Tegelikult pole Kaplinski mitte niivõrd Aaviku ja keeleuudenduse vastane, kui pigem pideva **pingutatud keelekorralduse vastane**, kuid siiski, lausa vihane vaenlane on Kaplinski autoritaarsusele keelekorralduses. Essee "Keelekorralduse süvastruktuurist" (esmakordselt ilmunud 1984 a.), mida võib pidada Kaplinski üheks kõige vihasemaks ja kõige teravamaks keelekorraldusega polemiseerivaks kirjutiseks, näeb Kaplinski keelekorralduse käimalükkamismehhanismidena rahvuslikku alaväärsustunnet, uuenduskihku, juba eelnevalt mainitud autoritaarsust ja pedantsust.² Jällegi viitab Kaplinski visalt kestvalem arvamisele, et eesti keel oli vanasti midagi väga armetut ja kohmakat ning et seetõttu tuleb teda parandada, ümber teha. Keele uuendamise kiik on Kaplinski arvates pärit selle sajandi algusest ja seotud joovastusega tehnilistest uuendustest.

On ju Aaviku kuldlause "keel on riist, keel on masin" kantud eelkõige just sellest vaimsusest. Kaplinski osutab, et kõikides "uuendusliikumistes on tunda elitaarset püüdu vana, ise ja aegamööda kujunenu, looduse, rahva ja ajaloo loodu asendada uuega, tehnikuga, oma looduga. Loojad on Aaviku meelest spetsialistid, kes teavad ja teevad keelt paremini kui seni rahvas, Mats ja Madis."³ See tähendab aga Kaplinski meelest rahva degradeerumist loojatest tarbijateks. Eriti vihane lause selles essees ongi suunatud autoritaarsuse vastu: "Kord on autoritaarse mõtlemise peamisi iidoleid ja "kord peab olema" tema peamisi loosungeid. Autoritaarse mõtlemise viga on aga see, et ta mõistab korda lihtsustatult, mehhanistlikult ning ei näe ega mõista keerulisemat, iseorganiseeruvat korda looduses ja keeles. Autoritaarne mõtlemine ei tunnista, et võib olemas olla kord, mida keegi ei ole kehtestanud, mis on tekkinud ja tekib ilma Veski, Aaviku, VÕKi ja ÕSita."⁴

¹ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 246-247

² Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 293-294

³ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 298

⁴ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 299

Essees "Keel ja mälu" ütleb Kaplinski, et kirjakeel on kultuuri järjepidevuse aluseid, ta on midagi, mis ühendab meid minevikuga, kuid "Kui meie kirjakeel jääb edasi moe ja isiklukkude ambitsioonide mõjul /.../ kiiresti muutuvaks, nagu ta seni on olnud, ei saa ta seda kultuuri siduvat funktsiooni täita. Seeasemel, et meid minevikuga kontaktis hoida, eristab ta meid temast; seeasemel, et eelmiste põlvete loodut meile lähemale tuua, viib ta selle meist kaugemale. Jääme ikka viletsa mäluga rahvaks."¹ Kaplinski valutab südant, et kas temal kirjanikuna on üldse mõtet kasutada keelt, mis on pidevalt kapitaalremondis.

Milline peaks siis üldse olema keel Kaplinski arvates, ja kas on kedagi keelekorraldusajaloost, kellega Kaplinski vaated keelele võiksid ühtida?

Kaplinskile kõige lähedasemad on kahtlemata Kaarel Leetbergi (1867-1945) arusaamad keelest. Leetberg vaatleb keelt kui elu, mis areneb elava looduse seaduste järgi. Keele mehhaaniline parandamine on Leetbergi jaoks keele loomuliku olukorra hävitamine (!Kaplinski keelekorraldamise vastasus). Keele kallal kunstlikule urgitsemisele (selle all mõtles ta tavapärasest keelekorraldust, mis lähtus keele puudustest ja püüdis teda parandada) vastandas ta nn. hea rääkimise (!Kaplinski kõnekeeleideaal). "Keel peab sündima elavas keeles eneses" - oli Leetbergi juhtlause. Leetberg ei poolda keele normimist, sest see rikub keelekasutaja valvsust: ta ei räägi enam oma parema äratundmise järgi. Leetbergi meelest tähendab normimine teatud kindlasse aega kuuluva keelendi fikseerimist ja võtab seega ära võimaluse vabaks võistluseks keelendite vahel. Leetbergi arvates on keele kriteeriumiks keeletarvitja loomulik keeletunne.² Oma sümpaatiale Leetbergi suhtes on Kaplinski korduvalt viidanud ning nende (Kaplinski ja Leetbergi) vaadete sarnasus on ilmne.

Eelnevalt kirjeldatud Kaplinski arusaamad keelest läbivad alusena kogu tema keelealast esseistikat, seda taustsüsteemina ka nende kirjutiste puhul, kus ta tegeleb mingi üksikprobleemiga (näiteks: "Kriitilisi mõtteid lendavate kummikute asjus", "Pool kinga pooles jalas", "Puit puu asemele" jt.).

Ei maksa unustada, et Kaplinski on eelkõige ikkagi kirjanik, kes räägib keelest ja oodata temalt teadlaslikku järjekindlust kasvõi näiteks keelevormide kasutamisel, mida ta propageerib (näiteks nud-kesksõna

¹ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 247

² Erelt, Tiiu, Keelekorralduse ajalugu (loeng TÜ-s eesti filoloogidele) - Leetbergi puudutatav osa konspekteritud 27. okt., 1997

lühike variant: teind, olnd, lugend) on üsna lootusetu. Kaplinski on mängur, teda ei saa liiga tõsiselt võtta. Selle iseloomustuseks järmine lõik:

"Minu eesti keeles on mängu, sest olen kindel, et mäng on see, mis aitab keelel elus püsida ja areneda. Seeasemel, et otsata hädaldada võõrmõjude, prostoi ütlemiste ja lohakuste vastu keeles, tuleks kiita ja ergutada neid, kes keelega mängivad. Näiteks punkarisi, kes võtsivad kätte ja hakkasivad kirjutama y-de ja x-idega. Minule meeldib jälle v asemel w-d kasutada. Mänguvõimalusi on meie keeles hulganisti. On murdeid, on släng, on vanemad keelekujud, näiteks keeleuuenduslik keel, kroonukeel, wenepärane ja inglisepärase keel, väliseesti keel ja palju muud. Kui meie keeles on küllalt loovust, suudab ta need kihistused ja võõrmõjud ära kasutada, need saavad tema rikkuseks. Kui jääme edasi oma keele puhtust hoidma ja tema pärast värisema, saab elavast eesti keelest wiimaks muumia, üks kunstlik ja kunstlikult elus hoitud keel. See keel ei ole enam kellegi emakeel, kui see keegi just keeleteoimetaja laps ei ole. Teised aga wõiwad ükskord hakata selle kunstliku keele vastu ja öelda, et nemad tahawad elawat keelt. Ja kui siis elawat keelt enam ei ole, wõtawad nad kasutusse mõne teise elawa keele."¹

¹ Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 - lk. 318-319

I 3.

KAPLINSKI ÖKOLOOGIAST, LOODUSEST, LOODUSRAHVASTEST

Jaan Kaplinski loodustemaatilisest esseistikast nimetagem siin selliseid nagu "Kirves ja puu" 1972, "Ökoloogia ja ökonoomika" ca 1972 (ilmunud alles 1996 esseekogus "See ja Teine"), "Mõtisklusi inimkultuurist ja ökosüsteemidest" 1973, "Hiied ja pühad puud" 1975, "Silmad ja mõistus" 1976-1977 (ilmunud alles 1996 esseekogus "See ja teine"), "Putukad ja inimesed" 1976 (ilmunud alles 1996 esseekogus "See ja teine"), "Eluteadusest ja elukirjeldusest" 1983, "Kajakas ja inimene, suur ja väike" 1983. Etnoloogiaalastest kirjutistest "Mõtisklusi inimkultuurist ja ökosüsteemidest" 1973, "Austraalia aborigeenid ja nende kultuur" 1971, "Evengid" 1971, "Kuduge meile valgusest rüü" 1971.

Ökoloogiaalaste ja loodustemaatiliste kirjutiste puhul on tegemist Kaplinskile ilmselt väga südamelähedase teemaga (on ju tema luuleski loodus olulisel kohal).

Ökosüsteem on midagi sellist, millel on omad sisemised toimimisreeglid ja toimimisseaduspära. Selline süsteem toimib tasakaalukana. Inimene oma (mõtlematu) tegevusega võib olla ökosüsteemi tasakaalu ohustaja, ka tema hävitaja, saagides sellega tegelikult oksa, kus ise istub. "Ikka enamate ökosüsteemide ja nende üksiklülide (populatsioonide, koosluste) säilimine saab sõltuvaks inimesest ja selle kaudu hakkab viimaks inimese keskkonda muutva tegevuse tasemest sõltuma ka tema enda säilimine - ahelmõju ulatub varem või hiljem inimeseni tagasi. Inimene on ökosüsteemi lüli. Kui ökosüsteemi stabiilsus sõltub olulisel määral inimtegevusest, on inimesel põhimõtteliselt võimalik seda stabiilsust hoida, või isegi taastada, muutes ökosüsteemi omaenda tegevuse reguleerimise kaudu. Inimene saab valitseda loodust, valitsedes kõigepealt iseennast."¹ Samas essees, kust pärineb eelnev tsitaat nimetab Kaplinski olulise faktorina ökosüsteemi tasakaalu säilitamisel populatsiooni **kultuurimälu**. Kultuurimälu sisaldab endas enesekontrollimehhanismi, mis pooleldi alateadlikult, pooleldi teadlikult suunab inimest toimima keskkonnasäästlikult. Siit Kaplinski sümpaatia

¹ Kaplinski, Jaan, Eesti Loodus - 1973, nr.7, lk. 434

loodusrahvaste (indiaanlased, aborigeenid) suhtes, kellel säärane kultuurimälu pole katkenud. Et ökosüsteemis säiliks tasakaal on vaja võrdsustada inimeste vajadused ja loodusressursid. Kuna aga loodusressursid on üldjuhul ikkagi piiratud, siis on sellist tasakaalustamist võimalik sooritada ainult inimeste vajaduste kasvu pidurdades.¹ Loodusrahvaste puhul näeb Kaplinski ühtede vajaduste kasvu pidurdajatena tabusid. Kaplinski asetab **pühaduse** mõiste ökoloogilise tasakaalu ja kultuurimälu järjepidevuse seisukohalt väga olulisele kohale. *".../ pühadele väärtustele toetuv kultuuriline regulatsioonimehhanism aitab inimesel säilida vanemast paleoliitikumist viimaste aegadeni..."*²

Mõned Kaplinski kaalukad 70-ndatel kirjutatud loodus- ja ökoloogiategemaatikaga haakuvad esseed ("Ökoloogia ja ökonoomia", "Silmad ja mõistus", "Putukad ja inimesed") jäid kaua aega käsikirja ja ilmusid alles 1996 aastal esseekogus "See ja teine". Essee "Ökoloogia ja ökonoomia" kordab osaliselt "Mõtisklusi inimkultuuridest ja ökosüsteemidest" kajastunud mõtteid, kuid sisaldab endas ka teemaarendust majandusteadusest, ökonoomia ja ökoloogia vahekordadest. Essee "Silmad ja mõistus" kujutab endast omalaadset mõistuse ökoloogiat. Essees "Putukad ja inimesed" võrdleb Kaplinski inimeste evolutsiooni putukate omaga, vaatleb, mis tulemusi võib saada kandes evolutsiooni toimimisseaduspärad üle indiviidide tasandilt ideede tasandile, rõhutades lõppkokkuvõttes vaimsuse edendamise vajalikkust vastukaaluks tendentslikule materjalismikultusele.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kogu Kaplinski loodustemaatikat puudutav esseistika on antropotsentrismi vastane, kantud ideest, et inimene peaks lihtsalt asuma oma kohale biosfääris, leppima iseendaga, et maailm lepiks temaga.³ Väga iseloomulik on austav, lugupidav hoiak kogu elava looduse suhtes, arusaam maailma imelisusest/imelikkusest. *"Kui me mõistame, et kõik on imelik, mõistame ka, et ükski asi ei ole imelikum kui teine ja meil pole põhjust (ega õigust) ühtki asja teisega asendada. Saame aru, et maailm on imelik meietagi, et meie ei saa teda imelikumaks muuta. Ja endalegi märkamata hakkame tasa käima, et meie sammud ei häiriks laanepüüd poegadega vesikupulehe all luuravat havi. Muutume tagasihoidlikumaks, ettevaatlikumaks ja väiksemaks. Ja*

¹ Kaplinski, Jaan, Eesti Loodus - 1973, nr.8, lk. 508

² Kaplinski, Jaan, Eesti Loodus - 1973, nr.9, lk. 573-574

³ Kaplinski, Jaan, See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996 - lk.

ometi hakkame rohkem nägema, rohkemast osa saama kui varem, rutu ja müraga metsast ja maailmast läbi tuisates. Saame ehk aru, et varem uskusime end olevat liiga palju, uskusime, et saame midagi tohutu olulist teha, et oleme looduse valitseja ja keskpunkt. Kui aga tõmbusime sellest kujutletud keskpunktist tagasi, sattusime endalegi üllatusena ligemale oma tegelikule kohale, oma ökonisile.”¹ On ilmne, et sellise loodusesse ja elavasse suhtumise juured võivad välja viia Kaplinski tõsise huvini Kaug-Idast pärinevate filosoofiate ja budismi vastu, millest lähemalt tuleb aga juttu allpool. Nimetagem siinkohal vaid, et näiteks zen-budismi üks põhipüüe on soov tunnetada ennast kui universumi üht osa, kust võib olla inspireeritud Kaplinski mõte sellest, et inimene peaks lihtsalt asuma oma kohale biosfääris.

¹ Kaplinski, Jaan, See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996 - lk. 72-73

I 4.

KAPLINSKI USUST JA FILOSOOFIAST

Põhiosa Kaplinski usu- ja filosoofiatemaatilistest esseedest võib tinglikult paigutada periodiseeringusse 1989 - tänapäev. Suure tõenäosusega ilmub Kaplinskilt just sellealast esseistikat veelgi. Mis puudutab üheksakümnendate keskpaika siis ilmunut vaadeldes tundub, et just usku nii või teisiti puudutavad esseed on küllalt arvukalt ilmuvate publitsistiliste artiklite kõrval Kaplinski põhileib. Kahtlemata on väga oluline esseekogu "Usk on uskmatust" ilmumine 1998. aastal. Esseedele "Kokkupõrge tõelisusega" 1989, "Meelelahutus, usk ja vabadus" 1989, "Unustuse näod" 1989, "Usuteraapia" 1989, "Usk ja uskmatust" 1990, "Ei see ega teine" 1991, "Seletamine ja ületamine" 1991, "Uued maailmad" 1990, "Kord jälle nagu alguses" 1989, "Kristlus, hambapasta ja saterkuub" 1990, "Müstiline tegevusetus" 1993, "Ärkamine" 1990?, "Miks me ei näe tulevikku" 1991, "Usu tähendusest" 1997-1998, "Maausku Sumatra saarelt" 1997, mis kõik on kokku pandud kogusse "Usk on uskmatust" võiks veel liita sellised nagu "Olemise avar ja kummaline vaikus" 1980, "Ida ja lääts" 1990, "Kahtlus ja tee" 1991, "Karu ja Kristus" 1996, "Kurat ja Vanapagan" 1996, "Lähedus ja lepitanine" 1996, "Maausust Põhja-Ameerika moodi" . Mõeldes Kaplinskist kui Kaug-Ida kultuuri ja kirjanduse tutvustajast peab siinkohal mainima ka veel kindlasti tema tegevust tõlkijana (hiina ja jaapani luulevalimik "Täiskuutaeva all" "Loomingu Raamatukogu" 1985 ja kogumik "Ex Oriente" "Loomingu Raamatukogu" 1989).

Kaplinski usu- ja filosoofiatemaatilised esseed on tihtipeale tegelikult seotud veel kolmandate ja neljandategi elualadega (näiteks mütologiseerumine kultuuris ja poliitikas, etnograafia, sotsiaalpsühholoogia, psühholoogia üldse, usu funktsioonid ühiskonnas jne.), nad ei ole kitsalt ühe temaatika raames püsivad, nad on laiahaardelised ja panoraamsed. Kaplinski ei lase ennast tegelikult piiritleda ja seda teha üritades, teeme tegelikult valesti, läheme Kaplinskist eemale.

Kahtlemata on Kaplinskile olemuselt kõige lähedasemad buddhism (oma allhoovustega nagu näiteks taoism) ja maausk (ükskõik on see siis indiaanlaste või vanade eestlaste oma). Sallimatu pole ta aga teiste religioonide suhtes. *"Minule on /.../ kõige lähedasem*

seesama valgustatud skepsis /.../ Ma ei saa leppida ühe religiooni pooldajate katsetega teisi hävitada, kõrvale tõrjuda või alla suruda. Inimeste hulgas, kes väidavad, et üks usk on teisest parem ei ole ma veel kunagi kohanud kedagi, kes teisi uske korralikult tunneks. Ma ei saa ka tõsiselt võtta katseid tõlgendada ümber erinevaid religioone ja luua mõne põhjal midagi sünteetilist nagu püüdsid teha näiteks teosoofid ja püüavad mõned katoliiklikud ringkonnad."¹

Jumalaid on palju. Missugune neist on kõige õigem? Kuidas siis ikkagi jumalad omavahel lepitada? Läänemaine lahendus oleks monoteism. Kaplinski meelest ei tähenda monoteismi tekkimine, mitte seda, nagu hakkaksid inimesed äkki jumalat paremini mõistma, vaid monoteismi tekkimine on lihtsalt tingitud religioonide tihedast kokkupuutest, see on loogiline viis lahendada jumalate konfliktisuse probleemi.² Selle probleemi lahendamisel näeb Kaplinski teisigi teid ja märgib siinkohal järgmist:

- "Jumalad võivad omavahel leppida, leida endale sobivad ökonid, jaotada oma funktsioonid ja võimuvahekorrad, nagu on juhtunud pluralistlikus Indias..."³
- "Teine võimalus on see, et üks jumal või ühe religiooni jumalad, võidavad teised ning hävitavad nad..."⁴ Nagu Kaplinski arvates juhtus kunagi Juudamaal või nagu Allah hävitas senised jumalad Araabias.
- "Kolmas võimalus on see, kui vanade religioonide kõrvale tekib uus religioon oma jumalaga (see jumal võib olla juba tuntud), kes kuulutatakse ainsaks tõeliseks jumalaks..."⁵
- "Neljas võimalus jumalate konflikti vältimiseks on nende tähtsuse vähendamine, jumalasalgamine ehk ateism või üldine ärapöördumine religioonist maisemate asjade poole..."⁶ Nagu Kaplinski väidab, on selline pöördumine toimunud tänapäeval. Religioonita inimesel aga ei saa tekkida küsimust sellest, kas üks jumal on teisest parem.
- "Viies võimalus on religioonide ühendamise..."⁷ Kaplinski meelest lähtub see teooriast, et kõik religioonid on oma tuumalt sarnased, variandid ühest

¹ Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998 - lk. 69

² Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998 - lk. 67

³ Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998 - lk. 67

⁴ Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998 - lk. 68

⁵ Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998 - lk. 68

⁶ Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998 - lk. 68

⁷ Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998 - lk. 68

invariandist. Viiendat võimalust on Kaplinski sõnutsi praktiseerinud teosoofid ja müstikud.¹

- *"Kuues võimalus on valgustatud skepsis, loobumine kindlast usust ja selle tunnistamine, et inimene ei suudagi päriselt mõista jumalikke asju, kõige vähem võrrelda omavahel erinevaid jumalaid ja religioone. /.../ Religioon põhineb haruldasel, imelikul kogemusel, mis ei allu kontrollile, võib igal inimesel olla erinev ja seetõttu erineb meile ühisest ja korduvast argikogemusest. Valgustatud skepsis ei ole religioonide vastu, küll aga mõne religiooni pretensioonide vastu olla teistest parem, arenenum ja täiuslikum."*²

Eelnev lõik tuleks võtta aluseks Kaplinski poolt kirjutatu tõlgendamisel, ja seda mitte ainult usutemaatika käsitlemise puhul vaid üldse, Kaplinski kui mõtleja maailmavaate tabamisel. **Kaplinski ei ole misjonär. Kaplinski on vaatleja.**

Ometi on aga ilmne, et ida religioonid ja elutunnetus on Kaplinskile palju sümpaatsemad kui läänest pärinev. Mis on üldse need ida ja lääs, mis Kaplinskile üht teisest lähedasemaks teeb?

• Ida ja Lääs

Kaplinski kirjutab essees "Ida ja lääs", et mõiste Orient, Ida on tegelikult lääne vaimusünnitus, mille all Lääs mõtleb Indait ja Hiinat koos oma satelliitidega nagu Indo-Hiina, Korea ja Jaapan, ning nende maade kultuuritsivilisatsiooni, mida Lääs peab enda suhtes n.ö. rivaal-tsilivistatsiooniks.³ Kaplinski peab mõistet ida sellises tähenduses pigem mütoloogiliseks kui teaduslikuks mõisteks.

Kuhu tõmmata piirid erinevate kultuuriareaalide vahele? Aga kas üldse peabki?! Kaplinski arvates saab asju mõista ja määratleda ka teisiti kui nende vahele täpseid piire vedades. Siit tuleneb üks oluline asi, mida meil on Kaplinski arvates Kaug-Idalt õppida. End läänemaiseks nimetav vaim on Kaplinski arvates piiritlev ja sedakaudu eristav-lõhestav. Säärane eristamine viib Kaplinski meelest järjest suuremale killunemisele, aina suurema hulga parteide ja sektide tekkimisele. Et säärast olukorda vältida võetakse tihti appi vägivald ja kuulutatatakse üks usk või üks partei teistest ülemaks, õigemaks kui teised ja kummitama hakkab totalitarismi koll.

¹ Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998 - lk. 68

² Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998 - lk. 68-69

³ Kaplinski, Jaan, See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1966 - lk. 160

Kaug-Ida mõtlemine vastandina Lääne-Euroopa mõtlemisele aga ei pööra eriti tähelepanu piiritlemisele, eristamisele, see pole kunagi kesksel kohal olnud. Defineerimine, piiritlemine soodustab Kaplinski meelest realismi, Kaug-Idale omane piiritlematus tüüpilise (prototüüpilise) otsing soodustab aga nominalismi. Realism soodustab Kaplinski meelest absoluutsusele pretendeerivate teooriate ("summade") tekkimist, nominalism aga jätab otsad lahti, tunnistades, et ainuõiget teooriat ei saagi olla.¹ Realism viib ratsionalismini, universaalsed teooriad annavad inimesele enesekindluse, usu, et ta orienteerub maailmas. Valitseb mõistusepärane. Nominalism on avatum, samas aga ettevaatlik universaalsusele pretendeerivate teooriate suhtes. "Nominalism pakub inimesele vähem kindlust universaalsetes ratsionaalsetes õpetustes, ei anna talle täiuslikku loogiliselt põhjendatud maailmapilti, käitumisõpetust."² Kaug-Ida mõtlemine on Kaplinski nägemuses just nominalistlik. Kasvõi rääkides Kaug-Idast pärinevatest õpetustest (konfutsianism, taoism) ei ole meil tegelikult Kaplinski arvates võimalik neid defineerida, me saame vaid osutada mõnele põhijoonele neis õpetustes, "ei ole aga viljakas püüda ja leida neis eristusjooni."³ Kindlust, mida inimene kahtlemata vajab leiab ta Kaug-Ida elutunnetuses mujalt kui loogilisest, ratsionalistlikust, leiab seda näiteks traditsioonist. Läänes pole Kaplinski meelest ühtki õpetust, mis aitaks inimesel pääseda määratletust ja piiritletust.⁴ Kaug-Ida õpetustes sisalduv (näiteks taoismis sisalduv) annab aga inimesele võimaluse olla, seesmiselt vaba, loobuda enesemääratlusest. Sellise Lääne-Euroopa piiritleva, defineeriva ideoloogia põhiline kandja usulises liinis on Kaplinski nägemuses kõige selgemalt katoliiklus. "Katoliikluse alustugesid on idealism, usk ideede ja mõistete absoluutsusesse. Asjadel ja olenditel on olemused, mida saab leida ja defineerida, asjad ja olendid **peavad** vastama neile olemustele. Patt on kõrvalekaldumine olemusest, nagu ketserluse patt on kõrvalekaldumine õigest usust, mis kuulub ilmselt inimese olemuse juurde: paljude: paljude katoliku teoloogide eesmärk on olnud näidata, et

¹ Kaplinski, Jaan, See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1966 - lk. 162-163

² Kaplinski, Jaan, See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1966 - lk. 164

³ Kaplinski, Jaan, See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1966 - lk. 163

⁴ Kaplinski, Jaan, See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1966 - lk. 170

katoliiklus on inimsoo kõige loomulikum religioon."¹
Katoliiklus peegeldab Kaplinski jaoks Lääne kõige läänelikumat vaimu. Vastandina on taosim Kaplinski meelest kõige Idalikuma vaimsusega.

• Hea ja Kuri

Kaplinskist lähtuvalt on kristlusele omane hea ja kurja jäik vastandus. Säärane jäik vastandus on ülekantud kujul, imbununa kristliku maailma kultuuri süvakihtidesse, Kaplinski poolt taunitav. Sellisest maailmakäsitlusest tulenevalt ollakse kultuuris orienteeritud võitlusele. Tuleb leida Kuri ja ta hävitada, et Hea pääseks võidule. "*Vana tuleb maha lõhkuda, et uus saaks tulla.*"² Ühiskonnas ei saagi kujuneda stabiilseid struktuure, sest pidevalt ollakse kellegagi/millegagi sõjajalal, muutumine on väärtuseks. Kaplinski arvates saab aga ainult suhteliselt lihtne ja primitiivne pidevalt muutuda ja areneda. Loodusrahvaste puhul näiteks, kus on tegemist väga stabiilsete inimsuhete süsteemi ja maailmavaatega, on etnograafid täheldanud ühiskonnakorralduse ja maailmanägemise erakordset keerukust.³ Kaplinski osutab sellega lääneliku kultuuri primitiivsusele ja lapselikkusele, millest tuleneb aga samas õppimis- ja kohanemisevõime, mis jätab kaotaja seisusesse stabiilsemad tsivilisatsioonid, juhul kui nad põrkavad lääne tsivilisatsiooniga kokku.⁴

Kuid kristlikus maailmas on täiesti täheldataval kujul olemas ka teine lähenemine kurjale, Kaplinskile ilmselgelt sümpaatsem ja Kaug-Ida kurjakujutelmale märksa lähedasem. Antud juhul pole Kurat enam absoluutselt kuri, ta on omalaadne kombinatsioon vägevusest ja rumalusest. Selline on näiteks eesti Vanapagan. Vanapagana kurjus on ambivalentne, tema iseloom ja käitumine on samuti ambivalentsed. Seega on ta keegi, keda ei saa täpselt piiritleda, osutudes niiviisi eelnevalt esitatud mõttekäikudele vastavalt Kaplinskile sümpaatseks.

¹ Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998 - lk. 197

² Kaplinski, Jaan, See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1966 - lk. 228

³ Kaplinski, Jaan, See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1966 - lk. 228

⁴ Kaplinski, Jaan, See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1966 - lk. 228-229

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Kaplinski osutab Lääneliku mõttemaailma kitsakohtadele Kaug-Ida filosoofia ja elutunnetuse tutvustamise kaudu.

Kaug-Ida traditsioonist tulevate mõttesuundadega liitub ühtsesse süsteemi elutunnetus ja tavad, millest Kaplinski kirjutab loodusrahvaste puhul. Nii indiaanlase kui maa-usku paganast eestlase jaoks on oluline **lähedustunnetus**.

Lähedal ollakse oma hingele, kivile, puule, maale, metsale. Usku võib Kaplinski meelest üldse nimetada läheduseks kõigele ja eimillelegi. Lähedus eimillelegi on buddhism, lähedus kõigele on maausk.¹ Usk on hingelähedus, vaimne kodusolek. Usk on uskmatust. Sõnastatud, piiritletud usk on lõpetatud, surnud usk. Elav usk ei saa olla valmis, lõplik, sõnastatud, elav usk saab olla lõpetamata *non finito* nagu *kulg - dao*.²

• Kaplinski filosoofiast

Tegelikult ei saa rääkida eraldi Kaplinski filosoofiatemaatilistest esseedest. Pigem võiks öelda, et omas mõttes filosoofiliselt läheneb Kaplinski kõigele, millest ta kirjutab.

Ja kui Kaplinski kirjutab Kaug- Idast pärinevatest mõttesuundumustest, siis võib vaielda mida ta valgustab kas lihtsalt sealseid õpetusi või filosoofiat, igatahes kindlasti mitte filosoofiat läänelikus mõttes. Siit edasi liikudes peab mainima, et Kaplinski jaoks kõige lähedasem filosoofiline suundumus on nominalism. Sellest lähtuvalt on Kaplinskile läänemaailmast sümpaatsed sellise mõtleja/kirjaniku nagu Fritz Mauthner, müstiku nagu Meister Echart ja filosoofi nagu Ludvig Wittgensteini vaated.

On siiski üks kirjatöö, mida võiks nimetada puhtalt filosoofiliseks (tegelikult vist küll filosoofiat ületada püüdavaks) mõttearenduseks. Kõnealune essee: "Eesti filosoofia" (ilmunud ajakirjas "Akadeemia" 1995.a.) on Kaplinski mängulisemaid aga samas tõsisemaid kirjutisi üldse.

Kaplinskilt on "Akadeemias" ilmunud eessõna J. Huizinga teose "Mängiv inimene" tõlkele. Selles kirjutab Kaplinski Huizingast lähtuvalt kultuuri mängulisusest, sellest, et päris ongi mängult. "*Kultuur, inimene-olemine on totaalne lapsepõlv, totaalne mäng.*"³ Suurem osa inimtegevusi on mängulised, mittemängulist võib

¹ Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998 - lk. 298

² Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998 - lk. 297

³ Kaplinski, Jaan, Akadeemia - 1992, nr.3, lk. 646

leida sealt, kus inimene ei tee midagi, sealt, kus inimene on erilises seisundis (joove, uni, ekstaas).⁴ Essees "Eesti filosoofia" mängib Kaplinski teadlikult, üritamata ollagi tõsine, samas seda ometi olles. Taas viitab Kaplinski filosoofia "kinni-istumisele" määratlemises, defineerimises. Ta kirjutab: "Filosoofia keeled on rohkem võimu- kui vaimukeeled (Kaplinski mõtleb siin võitlust: kes suudab anda parema definitsiooni), nad on autoritaarsed ja suletud, filosoofial ei ole tänini korralikku metakeelt, keelt millesse saaks filosoofia keeli tõlkida ja neid niiviisi omavahel võrrelda."¹ Omapoolse metavõimalusena pakub Kaplinski lõpuks välja naljafilosoofia. Kaplinski küsib: kas meie olemine on mängult-olemine. "Ja kui olemine on mängult-olemine, ei saa ka keel olla tõsine. Keel on mängukeel, naljakeel."² Kui me räägime, mõtleme, kirjutame, filosofoerime, siis teeme nalja. Naljafilosoofia kasutab keel naljakalt, ei võta keelt ega filosoofiat tõsiselt.

Ometi on naljafilosoofia pradoksaalselt naljakas, öeldes midagi ka tõeluse kohta.³ Naerame end lahti

defineerivast filosoofiast ja võimumängudest.

Aga mis siis jääb?

"Midagi ei jää. Kellelgi ei ole võimu kellegi ega millegi üle. Ka iseenda üle mitte. Olemine väljaspool keelt ja meelt, väljaspool võimu ja võimul või võimu all olemist. Vabadus, mille keel pole keel, vaid tants, sõnadeta laul, lõhnad ja värvid. Tants hämarusest hämarusse. Sinna kust tuli ja kuhu läheb muistne soe öö, täis tundmatute loomade hääli ja tundmatute taimede lõhna. Tantsija viibe öö häälte ja lõhnade poole. Vastutulek. Vastuminek."⁴

⁴ Kaplisndi, Jaan, Akadeemia - 1992, nr.3, lk.646

¹ Kaplisndi, Jaan, Akadeemia - 1995, nr.9, lk.1896

² Kaplisndi, Jaan, Akadeemia - 1995, nr.9, lk.1875

³ Kaplisndi, Jaan, Akadeemia - 1995, nr.9, lk.1875

⁴ Kaplisndi, Jaan, Akadeemia - 1995, nr.9, lk.1876

I 5.

KAPLINSKI POLIITIKAST

Kaplinski poliitika-alased tööd hakkavad tihedalt ilmuma alates aastast 1997. Kõige aktiivsem artikkel ilmumise periood langeb Eesti taasiseseisvumise ja NL lagunemise ajale. Kaplinski selline aktiivsus poliitiliste sündmuste kommenteerimisel teeb ka võimalikuks kogumiku "Poliitika ja antipoliitika" ilmumise 1992. aastal.

Kaplinski publitsistiline aktiivsus on langenud alles viimastel aastatel. (Nagu töö alguses mainitud, saavad alates 90-ndate keskpaigast Kaplinski südameeteks usk ja filosoofia.)

Kaplinski poliitika-alased kirjutised paigutuvad žanriliselt eelkõige publitsistika valda. Esseedena on vaadeldavad vähesed (näiteks: "Fasisim meil ja mujal" 1987, "Bolševikud ja müstikud" 1991). Nagu publitsistika puhul ikka puudutavad artiklid enamasti mõnd hetkel päevakorral olevat sündmust, mõnd aktuaalset valupunkti ühiskonnas. Kaplinski poliitika-alase publitsistika puhul on kahtlemata märkimist vääri fakt selle ilmumine ka välismaal, põhiliselt kahes Soome ajalehes "Helsingin Sanomat" ja "Kaleva". Kaplinski poliitilise elu vaatlemise põhihoiakutest võib ära märkida totalitaarsus ja autoritaarsus-vastasust, kriitikavõime olemasolu ja erksust ka oma riigi asja-ajamise vaatlemisel,

I 6.

KAPLINSKI ESSEKOGUD

Neist Eestis ilmunuid on seni kolm: "See ja teine", 1996, "Võimaluste võimalikkus" 1997, "Usk on uskmatust" 1998. Siia liituvad veel publitsistikakogumik "Poliitika ja antipoliitika" 1992 ja teatavate mööndustega ka "Jää ja Titanic" 1995. Soomes on ilmunud esseekogumik "Olemisen avara hiljaisuus" 1982 ja "Vieläkö Tartossa laulaa satakilei" 1990, mis on ilmunud ka rootsikeelsena "Sjunger näktergalen an i Dorpat" 1990.

Mati Unt kirjutas ajalehes "Postimees" peale "Võimaluste Võimalikkuse" ilmumist:

"Kordan: Kõik ikka kokku korjata! Ja mis ta juurde kirjutab, see ka. Kui palju ilmub igasugu jama! Ja see jama saab veel kiita ka! Olgu vahelduseks natuke arukamat juttu ka! Targa inimese (keda on püütud teha valeprohvetiks, dissidendiks, isamaaluse vaenlaseks ja Nobeli laureaadiks) mõtted on ikka huvitavad ka siis kui nad sulle ei istu või ajavad koguni vihale. Üldise vastastikuse sõimu ja jälkuste õhkkonnas kui domineerima kipuvad juba taltsutamatud egotsentrikud ja hüsteerikud, on tore olla millegi vastu tolerantne. Nii pole sa nagu kõik. Kaplinski vastu oleks värskendav olla tolerantne. Aga kuidas sa oled, kui Kaplinski esseed on mööda lehti laiali. Kust sa neid otsid! Ja ajaleheväljalõiked on ammugi narmendavaks kulunud. Las nad kõik olla ühes kohas koos! Hea riiulist võtta ja lugeda. Ning mida rohkem koos, seda parem. Ka mass lisab energiat, kaplinskilikkust."¹ Mati Undiga tuleb kahtlemata nõustuda, kas just kõiges, aga Kaplinski esseedel on kaalu ja olles pilla-palla laiali ajalehtede ajakirjade lehekülgedel ei pälvi Kaplinski mõtteavaldused ärateenitud tähelepanu. Esseede ühte koondamisel tekib veel lisaks iga essee üksikmõjule ka täiesti uus kvaliteet, mistõttu iga esseekogu on vaadeldav kui omaette tervik. Terviklikkuse nimel võib andestada Kaplinskile ka selle, et üks ja sama essee esineb kahes kogus erinevate pealkirjade all ("Restauratsioon ja revolutsioon" kogus "See ja teine" ja "Kord jälle nagu alguses" kogus "Usk on uskmatust"). Esseekogu annab ka võimaluse tuua avalikkuse ette esseid, mis on seni erinevatel põhjustel käsikirja jäänud. Selliseid sahtlipõhja esseid on mitmeid kogus "See ja teine";

¹ Unt, Mati, Postimees - 1997, 24.okt.

kogus "Usk on uskmatust" on varem kirjutatule lisatud aga ka täiesti värsket loomingut.

Esseekogu "See ja teine" on teadlikult koostatud põhimõttel, mis on otseselt peegeldumas ka pealkirjas: see ja teine. Kaplinski kasutab tihti võimalust viidata ühe kaudu teise kitsakohtadele, või vastupidi. Selline vastandusprintsip ühendabki antud kogu mõtteliseks tervikuks. Teemaatilisel on kogus esindatud esseed üsna harali puudutades kirjandust ja kultuuri, ökoloogiat, poliitikat, ajalugu, mütoloogiat, religiooni, filosoofiat.

Kogusse "Võimaluste võimalikkus" on koondatud kirjandus- ja keelealased tööd, kusjuures põhiline osa esseedest on kirjutatud 70-ndate algusest kuni aastani 1980. Kogus sisaldub mitmeid esseid, mida Kaplinskil oli tegelikult plaanis liita kogumikuks juba 80-ndate alguses. Selle kogu pealkirjaks oleks saanud "Luulevõimalused" ja sinna oleks kuulunud sellised esseed nagu "Kirjanduse tähendusest"*, "Mis on luule?"*, "Kirjandus ja tagasiside", "Rahvaluule juurde jõudmine"*, "Keel, milles me elame", "Võimaluste võimalikkus. Keel"*, "Toomas Liivi muutumiste maailm", "Enn Vetemaa teise romaaniraamatu puhul", "Jaan Krossi teine tulemine", "Tuglase viimane eneseületamine", "Rooma antoloogiale mõeldes" (NB! Tärniga märgitud esseed on ilmunud "Võimaluste Võimalikkuses"). See kunagi kavandatud esseekogu on käsikirjaliselt kokkupandud kujul olemas Kaplinski koduarhiivis ning sinna juurde on lisatud veel H. Peebu "Arvamus J. Kaplinski esseedekogu "Luulevõimalused" kohta".

Peale kogu "Võimaluste võimalikkus" ilmumist 1997.a. kirjutas Tooma Liiv "Keeles ja Kirjanduses": "Kaplinski pärineb aastast 1941. Siis ta sündis, siis alustas oma filoloogiat. Seda ei saa täpsustada prantsuse või eesti või hiina filoloogiaks, see on hoopis osa tartu filoloogiast. See on osa, mis seostub esmajoones arbujate, seega Ants Orase ja T. S. Eliotiga, ja mille n.-ö. Kontaktisikuks sai - kummaline küll - Uku Masing."¹ Selle koguga saab ülevaate sellest nn. Kaplinski-Tartu-filoloogiast, ehk lihtsalt ülevaate Kaplinski suhtumistest kirjandusse ja keelde vähem kui arvustaja, keeleteadlane, rohkem kui kirjanik, loomeinimene.

Kogu "Usk on uskmatust" laskub sisult sügavale mütoloogia, filosoofia ja religiooni valda. Antud kogu võib vaadelda kui Kaplinski usu/uskmatuse tunnistust.

¹ Liiv, Toomas, Looming - 1998, nr.5, lk.802

Esseedest, mis on selles kogus esindatud, tasub otsida otseniidikesi Kaplinski maailmanägemise mõistmiseks. Lisaks esseedele on kogumikku liidetud ka "Hajamärkmeid 1960-1990", mis on tänuväärne ja köitev lugemismaterjal.

"Poliitika ja antipoliitika" koondab endasse päevakajalise Eestis aastatel 1987-1991 Kaplinski pilgu läbi nähtuna. Niimoodi vaadelduna mõjub kogumik ka olulise kroonikadokumendina Eesti taasiseseisvumise ajast.

"Jää ja Titanic" on aga žanriliselt üsna määratlematu. Võiks öelda, et tegemist on memuaristliku põimiktekstiga, mida võiks nimetada ka pikaks liigendustega esseeks. Üheks Kaplinski kirjanduslikuks eesmärgiks on olnud kirjandusliku hüpertexti loomine, teksti, kus selle osi oleks võimalik suvaliselt ümber tõsta, ilma et tervik laguneks. "Jää ja Titanicu" puhul on ta seda enese arvates vähemalt mingil määral ka saavutanud.¹

Kogu **"Olemisen avara hiljaisuus"** 1982 sisaldab järgmisi esseid: "Mika on runous?" ("Mis on luule?"), "Kirjallisuuden merkityksestä" ("Kirjanduse tähendusest"), "Ajatuksia kirjallisuuden edustavuudesta" ("Mõni mõte kirjanduse representatiivsusest"), "Muoti ja maailma, aika ja runous" (Mood ja ilm, aeg ja luule"), "Tammsaare ja Hemingway", "A. H. Tammsaare: Isoisän kuolema" (Tammsaare "Vanaisa surm"), "Olemisen avara ja outo hiljaisuus" ("Olemise avar ja kummaline vaikus"), "Ajatuksia inhimillisestä kulttuurista ja ekosysteemistä" ("Mõtisklusi inimkultuurist ja ökosüsteemidest"), "Ennakkouluut ja etiikka" ("Eelarvamused ja eetika"), "Erehtyminen on inhimillistä" ("Eksimine on inimlik"). Seega on kõik esseed ilmunud ka eesti ajakirjanduses ja pisut hiljem omaette kogudeski.

"Vieläkö Tartossa laulaa satakieli" 1990 puhul on raamatusse koondatud kirjavahetus J. Kaplinski ja J. Salminen vahel.

Loota võib, et need kogumikud ei jää Kaplinskil mitte viimaseks, sest ka senikirjutatute hulgas on piisavalt suurepäraseid artikleid ja esseid, mis pole teed raamatusse veel leidnud. Nimetagem siinkohal selliseid nagu: "Avatusest ja armastusest", "Aukartus elu ees", "Kunstist ja metakunstist", "A ja B inimesed",

¹ suulised allikad

"Irviku Kiisu naeratusest" (poleemika G. Naaniga),
 "Autoritaarsest arhitektuurist" ja veel teisigi.

II OSA BIBLIOGRAAFIA

1971. aastal avaldatud kirjanduse, kunstide ja muusika kirjanduse bibliograafia 1970-1974

RAAMATU NIMETUS	RAAMATU NIMETUS	RAAMATU NIMETUS	RAAMATU NIMETUS
1. KIRJANDUS	2. KIRJANDUS	3. KIRJANDUS	4. KIRJANDUS
5. KIRJANDUS	6. KIRJANDUS	7. KIRJANDUS	8. KIRJANDUS
9. KIRJANDUS	10. KIRJANDUS	11. KIRJANDUS	12. KIRJANDUS
13. KIRJANDUS	14. KIRJANDUS	15. KIRJANDUS	16. KIRJANDUS
17. KIRJANDUS	18. KIRJANDUS	19. KIRJANDUS	20. KIRJANDUS
21. KIRJANDUS	22. KIRJANDUS	23. KIRJANDUS	24. KIRJANDUS
25. KIRJANDUS	26. KIRJANDUS	27. KIRJANDUS	28. KIRJANDUS
29. KIRJANDUS	30. KIRJANDUS	31. KIRJANDUS	32. KIRJANDUS
33. KIRJANDUS	34. KIRJANDUS	35. KIRJANDUS	36. KIRJANDUS
37. KIRJANDUS	38. KIRJANDUS	39. KIRJANDUS	40. KIRJANDUS
41. KIRJANDUS	42. KIRJANDUS	43. KIRJANDUS	44. KIRJANDUS
45. KIRJANDUS	46. KIRJANDUS	47. KIRJANDUS	48. KIRJANDUS
49. KIRJANDUS	50. KIRJANDUS	51. KIRJANDUS	52. KIRJANDUS
53. KIRJANDUS	54. KIRJANDUS	55. KIRJANDUS	56. KIRJANDUS
57. KIRJANDUS	58. KIRJANDUS	59. KIRJANDUS	60. KIRJANDUS
61. KIRJANDUS	62. KIRJANDUS	63. KIRJANDUS	64. KIRJANDUS
65. KIRJANDUS	66. KIRJANDUS	67. KIRJANDUS	68. KIRJANDUS
69. KIRJANDUS	70. KIRJANDUS	71. KIRJANDUS	72. KIRJANDUS
73. KIRJANDUS	74. KIRJANDUS	75. KIRJANDUS	76. KIRJANDUS
77. KIRJANDUS	78. KIRJANDUS	79. KIRJANDUS	80. KIRJANDUS
81. KIRJANDUS	82. KIRJANDUS	83. KIRJANDUS	84. KIRJANDUS
85. KIRJANDUS	86. KIRJANDUS	87. KIRJANDUS	88. KIRJANDUS
89. KIRJANDUS	90. KIRJANDUS	91. KIRJANDUS	92. KIRJANDUS
93. KIRJANDUS	94. KIRJANDUS	95. KIRJANDUS	96. KIRJANDUS
97. KIRJANDUS	98. KIRJANDUS	99. KIRJANDUS	100. KIRJANDUS

II OSA BIBLIOGRAAFIA

II 1. JAAN KAPLINSKI ESSEDE, ARTIKLITE, INTERVJUUDE BIBLIOGRAAFIA 1970-1998

AASTA	PEALKIRI	VÄLJAANE	väljaande koht,nr. ja lk.	teema, märkmed	käsikiri
1970	Arvsõnad ja keeleökonomia	Keel ja Kirjandus	nr. 5 - lk.302		
	Kas väikerahvad kaovad?	Küsimused ja Vastused	nr. 3 - lk. 27-32		
	Lenin (Mõtteavaldused)	Kultuur ja Elu	nr. 4 - lk. 12	J.K. jt.	
	Loomad ja traditsioonid	Eesti Loodus	nr. 1 - lk. 53-54		
	Millised on kaasaegse keeletaaduse uued uurimisvaldkonnad?	Küsimused ja Vastused	nr. 8 - lk. 29-33		
	Missugused vanad keeled on veel desifreerimata?	Küsimused ja Vastused	nr. 11- lk. 27-29		
	Mõned "Tähe mõrsjast" virgutatud mõtted	Keel ja Kirjandus	nr. 9 - lk. 543-550	eepilisest rahvalaulust	
	Mõnest omapärasest nähtusest eesti keeles	Keel ja Struktuur 4	Trt., 1970 - lk. 113-120		
	Mõttearendusi keelajaloo piirilt	Emakeele Seltsi Aastaraamat 16	Trt., 1970 - lk. 211-219		
	Refleksid ja isiksused	Sirp ja Vasar	6.veebr.	kasvatustööst	
	Semantiline representatsioon grammatikas	Keel ja Struktuur 4	Trt.,1970 - lk. 81-112		
	Taat laapis näo puhtaks	Sirp ja Vasar	20.märts	raseerimisele ilmeka nimetuse leidmisest	
	Vigadest ühes ajalooraaamatus	Sirp ja Vasar	18.sept.	S.Tokarev. Religioon maailma rahv. Ajaloos	
1971	Austraalia aborigeenid ja nende kultuur	Noorus	nr. 9 - lk. 53-54		
	Ettevaatust "kaasajastamisega"	Sirp ja Vasar	12.veebr.	kalmistukultuurist	
	Evengid	Noorus	nr. 7 - lk. 33-35		
	Kuduge meile valgusest rüü	Noorus	nr. 1 - lk. 69-70	indiaani rahvastest USA-s	kk.J.K. koduarhiivis
	Lüürikat polaarjoonelt	Noorus	nr. 5 - lk. 53-54	Gröönimaa eskimodest	
	Mõni sõna ühest isemoodi antoloogiast	Keel ja Kirjandus	nr. 7 - lk. 438-440		kk.J.K. koduarhiivis
	Nad ootavad seda kes tuleb	Noorus	nr. 2 - lk. 53	Pügmeedest	
	Naiivseid küsimusi eesti keele fonoloogiast	Keel ja Struktuur 5	Trt., 1971 - lk. 35-41		

	Saarismaade luulest	Noorus	nr. 8 - lk. 53-54	Polüneesia	
	See kes elab, elagu	Noorus	nr. 3 - lk. 53-54	Mordva rahvalaulust	
	Veri, mais, luule	Noorus	nr. 6 - lk. 41-42	Asteekide ajaloost	
	Ökoloogia ja ökonoomika	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996		
1972	Grammatika invariantsemast esitusest	Keel ja Struktuur 6	Trt., 1972 - lk. 3-24		
	Kirves ja puu	Edasi	15.dets.	inimese ja puu suhted	
	Mood ja ilm, aeg ja luule	Looming	nr. 5 lk. 823-830		kk.J.K. koduarhiivis
	Mõttevahetus jätkub	Põllumajanduse Akadeemia	6.apr.	poleemika maarahvast	
	"Ohvrikivi" mitme pilgu all	Sirp ja Vasar	8.dets.- lk. 4	R.Rimmel. Ohvrikivi	
	Parallellismist lingvisti pilguga	Keel ja Kirjandus	nr. 3 - lk. 132-145	regivärsist	
	Pealkirjata kõnelusi	Sirp ja Vasar	25.veebr. - lk. 12	tarbekaupade vähesusest	
	Täiskasvanutele lastest	Sirp ja Vasar	17.nov. - lk. 4	lasteluulest	kk.J.K. koduarhiivis pealk."Vaadeldes eestikeelset lasteluulet"
1973	Jaan Krossi teine tulemine	Keel ja Kirjandus	nr.3 - lk. 129-135		kk.J.K. koduarhiivis
	Toomas Liivi muutumiste maailm	Looming	nr.1 - lk. 145-153		kk.J.K. koduarhiivis
	Maaehitus, maa ja linn	Põllumajanduse Akadeemia	22. veebr.		
	Mõtisklusi inimkultuurist ja ökosüsteemidest	Eesti Loodus	nr. 7 - lk. 433-437; nr. 8 lk. 502-508; nr. 9 - lk. 569-574		
	Picasso on surnud	Noorus	nr. 7 - lk 17-19	mälestuseks	
	Sajandivahetuse sümbolismist	Kunst	nr. 1 - lk. 26-35		
	Tõusikluse tapmise lugu	Sirp ja Vasar	26.okt. - lk. 12-13		
	Enn Vetemaa teise romaaniraamatu puhul	Keel ja Kirjandus	nr. 8 - lk. 499-501		
1974	Luuleraamatuaasta	Looming	nr. 5 - lk. 269-300		
	Keelte keetmisest kõneleva simpansini ehk...	Pioneer	nr.2 - lk. 38-39	keeles tekkimine ja arenemine	
	Mida tähendab mulle teater?	Sirp ja Vasar	29.märts	J.K. jt.	
	Muinasjutud ja tõelus	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996		
	Needki lood väärksid kogumist	Rahvapärimuse Koguaja 9	Trt., 1974 - lk. 39-41		
	Nez Perce või neperssee ehk mida teha indiaani hõimunimedega	Sirp ja Vasar	28.juuni - lk 13	eestipärastest kirjakujudest	

	Vanadest vihikutest	Looming	nr. 6 - lk. 1037-1038		
1975	Hiied ja pühad puud	Looduse kalender, 1976	Tln., 1975		
	Meie looduslike niitude tulevikust	Sirp ja Vasar	1.aug. - lk. 12		
	Mis on luule?	Looming	nr. 12 - lk. 2069-2079		
	Nagu kanaarilind kaevanduses	Kirjandus kriitiku pilguga	Tln., 1975 - lk. 375-381		
	Tuglase viimane eneseületamine	Keel ja Kirjandus	nr. 4 - lk. 241-243	F.Tuglas. Rahutu rada	kk.J.K.koduarhiivis
1976	Keel, milles me elame	Keel, mida me harime	Tln., 1976 - lk. 154-156	siin redigeeritud, varem ilmunud ajakirjas Noorus nr, 2 1969	
	Lapsed ja loomad	Sirp ja Vasar	16.juuli - lk. 9		
	Laulude sünnimailt	Teose sünd	Tln., 1976 - lk. 108.117		
	Muza z botaniske zahrady (muusa botaanikaaiast)	Mlada Fronta	7.aug. lk.5	vestlus	
	Mõni sõna kirjanduse representatiivsusest	Sirp ja Vasar	18.juuni - lk. 4		
	Pool kinga pooles jalas: Mõnest põhjamaisest isoglossist	Keel ja Kirjandus	nr. 2 - lk. 106-108		
	Silmad ja mõistus	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996		
	Some remarks on some exotic identifications	TRÜ Toimetised	vihik 392 - lk. 130 136		
	Vecne zivy pramen (igavesti elav allikas)	Zemedelske Noviny	7.aug. - lk. 3	vestlus	
1977	Tammsaare ja Hemingway	Looming	nr. 7 - lk. 1189-1198		
1978	Autoritaarsest arhitektuurist	Sirp ja Vasar	6.okt. - lk. 9		
	Torupill, haldjad ja hiiglased	Iiri ja soti rahvajutte//Järelsõna	Tln., 1978 - lk. 279-284		
1979	Ikka labürintornamendist	Eesti Loodus	nr. 1 - lk. 33-35	loodusinimese sümbolilisest maailmanägemisest	
	Inimene märgivoolus	Kunst ja Kodu	nr. 1 - lk. 6-7	märgilisest informatsioonist linnaehituses	
	Keelekorraldus ja keelekorratud	Sirp ja Vasar	26.jaan. - lk. 5		
	Rulers, parasites and feeling of national inferiority	Suomen Antropology	nr. 1 - lk. 27-32		kk. J.K koduarhiivis
1980	Avatusest ja armastusest	Sirp ja Vasar	27.juuni - lk. 6-7		

	Eksimine on inimlik	Looming	nr. 9 - lk. 1311-1322		kk. J.K.koduarhiivis
	Irviku Kiisu naeratusest (Vanapagana pilguga)	Horisont	nr. 9 - lk. 25-28	abieluprobl.: poleemika G.Naaniga; vastukajad sama a. Horisontides nr.10;11	
	Kriitilisi mõtteid lendavate kummikut asjus	Sirp ja Vasar	4.apr. - lk 11,14		kk. J.K.koduarhiivis
	Mõtisklusi Tartu vaimust	Sirp ja Vasar	17.okt. - lk. 3		
	Olemise avar ja kummaline vaikus	Sirp ja Vasar	29.veebr.;7.jal4.märts - 1	Lao-zi'st	
	Põllumajanduskõlvikute projekteerimine erinevatel maastikel	Põllumajandusmaastik Eestis	Tln., 1980- lk. 115-134	J.K koos L.Aasalo'ga	
1981	Avaetenduse-eelses "Ugalas"	Sirp ja Vasar	18.dets. - lk. 10	uue hoone avamine	
	Linnunimedest uues linnuraamatus	Keel ja Kirjandus	nr. 9 - lk. 567-570		
	Mis on Viidumäe?	Eesti Loodus	nr. 5 - lk. 346-347	looduskaitsealast	
	Mõtteid eesti kirjandusest ja kultuurist rahvusvahelise olukorra taustal	Kodumaa	19.aug. - lk. 5, 7		
	Par atvertibu un milestibu (avatusest ja armastusest)	Literatura un Maksla	12.dets. - lk. 14-15		
	Tammsaare und Hemingway	Trajekt.1 - Helsinki	Stuttgart,1981 - lk. 128-135		
1982	Carlos Castaneda õpetused	Looming	nr. 12 - lk. 1717-1719		kk. J.K. koduarhiivis
	Kooskõlaiha	Sirp ja Vasar	19. Nov. - lk. 5	dialog perekonnakriisist koos V. Sonniga	
	Müüt inimsöömisest	Looming	nr. 5 - lk. 718- 719	atopoloog W. Arensi töödest	
	Poleemilisest teatriuundajate ümber	Sirp ja Vasar	11.juuni - lk. 4	poleemika E. Treieriga	
	Puud on kirjaniku nägu	Sirp ja Vasar	1. jaan. - lk. 4	H. Relve. Vahtral on sünnipäev sügisel	
	Jüri Talveti platooniline luule	Edasi	13.märts - lk. 5	J.Talvet. Äratused. 1981	
1983	Eesti ja estoranto keele võrdluseks	Sirp ja Vasar	5.aug. - lk. 4-5	kõne- ja kirjakeel	
	John Fowels ja keldi vaim	Looming	nr. 11 - lk. 1579-1582		kk. J.K. koduarhiivis
	Harrastusluulest ja luuleharrastusest	Looming	nr. 2 - lk. 285-286		
	Interpretatsioone ja impressioone viimase veerandsajandi luuleilmast	Keel ja Kirjandus	nr. 5 - lk. 232-240		kk. J.K. koduarhiivis

	Kajakas ja inimene, suur ja väike	Edasi	14.jaan. - lk. 3	inimlikust keskkonnast	kk. J.K. koduarhiivis
	Keemia keemiaks saamisest	Looming	nr. 1 - lk. 133-137	R.Vihalemm. Ühe teaduse kujunemislugu. 1981	
	Kultuurimõjud ja kultuurimured	Keel ja Kirjandus	nr. 3 - lk. 149-151	poleemika M. Mutiga	
	Kuningas ja neandertallane: Euroopa vaimu enesekriitikat	Looming	nr. 6 - lk. 822-827	P.Greeni rom.-st "Makedoonia Aleksander"; B. Kurteni rom.-st "Tiigri tants"	kk.J.K. koduarhiivis
	Riimidest: natuke teooriat ja rohkem praktikat	Sirp ja Vasar	18.nov. - lk. 6		
	Väljaspool suurt kunsti	Looming	nr. 7 - lk. 997-999	koos T. Toometiga naivistlikust ja harratuskunstist	
1984	Aukartus elu ees	Teooria ja mudelid eluteaduses	Trt., 1984. - lk. 235-239		
	Keelekorralduse süvastruktuurist	Keel ja Kirjandus	nr. 8 - lk. 456-464		kk. J. K.koduarhiivis
	Lugedes A. Annisti lugulaule ja mõeldes eesti eeposest	Looming	nr. 4 - lk. 572-575		kk. J. K.koduarhiivis
	Tartu generaalplaanist, eriti haljastusest	Edasi	19.juuni. - lk. 5,7	poleemika M. Meelakuga	
	Arvo Vallikivi skeptiline mütoloogia	Keel ja Kirjandus	nr. 2 - lk. 110-114		kk. J. K.koduarhiivis
	Üks välkpilk soome luulesse	Keel ja Kirjandus	nr. 12 - lk. 757-760		kk. J. K. koduarhiivis pealk. "Ühest välkpilgust soome luulesse"
1985	Atklajot Latviju (Lätimaad avastamas)	Literatura un Maksla	22.nov. - lk. 15		
	Igaunu dzejnieka Jana Kaplinska vards (Eesti kirjaniku J.K. nimi..)	Literatura un Maksla	20.sept. - lk. 13	vestlus	
	Eesti proosakirjandus ja proosakirjanikud	Edasi	18. jaan		kk. J. K.koduarhiivis
	Iiri näitemäng Pärnu laval	Teater.Muusika.Kino	nr. 6 - lk. 70-74	B.Frieli "Tõlkijad"	
	Jaapanist, Eestist ja endast	Sirp ja Vasar	5.juuli - lk. 5	A.Sisask. Mägi ja lehvik	
	Kirjandusliku karakteristika katse	Looming	nr. 7 - lk. 998-1001	inglise ja prantsuse kultuurist	

	Kiusküsimusi nimede kirjutamise vallast	Sirp ja Vasar	1.nov. - lk. 13	võõrkohanimedest ja türgi ja tatari isikunimedest	
	Komparatiiv ja superlatiiv	Keel ja Kirjandus	nr. 1 - lk. 53-55		
	Kunstist ja metakunstist - kõrvaltvaataja pilguga	Sirp ja Vasar	24.mai - lk. 8; 31. Mai - lk. 9		
	Lätimaad avastamas	Edasi	19.okt. - lk. 5	kirjandusest	kk. J. K.koduarhiivis
	Mitme pilgu läbi	Sirp ja Vasar	14.juuni - lk. 5	P.-E. Rummo. Ajapinde ajab.1985 - J.K. jt.	
	Paarist uudissõnast	Edasi	26.mai - lk. 5		
	Puit puu asemele?	Edasi	3.märts - lk. 5		kk. J. K.koduarhiivis
	Saateks	Täiskuutaeva all: Valimik Hiina ja Jaapani luulet	Tln., 1985 - lk. 7- 17		
	Stiihiline keelekorraldus argoos ja ühiskeele: kas-sufiksiga nimisõnadest	Keel ja Kirjandus	nr. 3 - lk. 174-176		kk. J. K.koduarhiivis
1986	Ilmavalon runoilija (ilmavalguse luuletaja)	Parnasso	nr. 7 - lk. 385-395	Bo Carpelanist	
	Järelsõna	Suve tagasitoomine	Tln., 1986 - lk. 99-102		
	Karoliine sasssis lõngaviht e. muinasjutt nagu me seda mõistame	Teater.Muusika.Kino	nr. 4 - lk. 55-57	koos T. Toometiga mf.-st "Karoliine hõbelõng"	
	Keel ja mälu	Looming	nr. 5 - lk. 695- 697		kk. J. K.koduarhiivis
	Klassikaeeposest tänapäevakeeles	Looming	nr. 5. - lk. 639	"Kalevala" eestindamisest	
	Kust osta lampi?	Edasi	23.veebr. - lk. 5		
	Paaripäevane külaskäik	Edasi	25.okt. - lk. 4-5	Eesti ja Soome kirjanike kohtumine Oulus	kk. J.K. koduarhiivis pealk. "Paaripäevasest külaskäigust"
	Postmodernismist metakunsti meenutades	Edasi	4. okt. - lk. 5		kk. J.K. koduarhiivis
	Sappho	Edasi	15.veebr. - lk. 4		
	Teine keeleuuendus	Keel ja Kirjandus	nr. 9 - lk. 566	T. Erelet, R. Kull, H. Mereste. Uudis- ja unarsõnu. 1985	
1987	Kui ring saab täis	Looming	nr. 12 - lk. 1668- 1670	jõuludest	

	Taasühinemise nimel	Edasi	20.dets. - lk. 4	Eesti Muinsuskaitse Seltsi asutamiskongress	
	Sirkka Turkka üksindus ja trots	Looming	nr. 4 - lk. 574-575		kk. J. K.koduarhiivis
1988	Eesti rahvas juriidiliseks isikuks	Noorus	nr. 9 - lk. 13- 14		kk. J. K.koduarhiivis
	Et tüli ei tuleks	Edasi	25.märts - lk. 3		
	Fasisimist meil ja mujal	Vikerkaar	nr. 7 - lk. 76-81; nr. 8 - lk 55-60		
	Kokkupuuteid Skandinaavia luulega	Keel ja Kirjandus	nr. 5 - lk. 298-301		
	Inge Kudisiimu kaugidalikkus	Vikerkaar	nr. 5 - lk. 41-51		
	Mõtteid stalinismiohvrite mälestusmärgist	Sirp ja Vasar	21.okt. - lk. 13		kk. J. K.koduarhiivis
	Tants hotelli ümber	Edasi	24.apr. - lk. 4		
	Tartu Vaimust ehk Ülikooli ja Supilinna vahel	Vikerkaar	nr. 5. - lk. 92- 94		
	Ühe üle-ookeani-käigu järelmõlgutusi	Kodumaa	15.juuni - lk. 4-5	reisimuljeid Kanadas	
1989	"Barn av vind og vatn": Nasjonalistik kunst fra Estland ("Tuule ja vee laps")	Nordnorsk Magasin	nr. 3/4 - lk. 14-15	K.Põllu loomingu näitus Harstadi pidustuste raames	
	Det siste krosstoget (viimane ristisõda)	Nordnorsk Magasin	nr. 3/4 - lk. 12	usulis-pol. arengutendentsidest NL-s	
	Kodusõda ja meie	Edasi	29.aug. - lk. 2		
	Kokkupõrge tõelisusega	Vikerkaar	nr. 7 - lk. 86 - 91		
	Kord jälle nagu alguses	Vikerkaar	nr. 4 - lk. 78 - 81		
	Meelelahutus, usk ja vabadus	Vikerkaar	nr. 9 - lk. 87- 90		
	Natsionalistid ja ratsionalistid	Rahva Hääl	31.dets. - lk. 8		
	Püha riik ja revolutsioon	Looming	nr. 12 - lk. 1669-1672		
	Sissejuhatuseks	Ex Oriente	Tln.,1989 - lk. 5-7	tõlkekogumik	
	Talvemõtteid 1988/1989	Edasi	1.veebr. - lk. 5	ühisk.-poliitilisest olukorrast	
	Tilanne katsaus	Suomen Kuvalehti	nr. 7. - lk. 64-66		
	Tõde on suurem kui meie	Vikerkaar	nr. 3 - lk. 94		kk. J. K.koduarhiivis
	Unustuse näod	Vikerkaar	nr. 12 - lk. 78-80		
	Usuteraapia	Usk on uskmatas	Vagabund,1998		
	Venemaa mälu ja venelased	Sirp ja Vasar	26.mai - lk. 2		
1990	Akis I aki su tikrove (silmast silma tegelikkusega)	Literatura ir Menas	16.juuni - lk. 5		
	Bolsevikud ja müstikud	Akadeemia	nr.12 - lk. 2540-2548		

	Ei üks ega teine	Vikerkaar	nr. 10 - lk. 83-88	Budismi rajast Gautama Siddhartast	
	Ida ja lääas	Sõnumitooja	nr. 9 - lk. 7; nr.10 - lk.	7-8	
	Kas kokkulepe taganemise vormelis?	Päevaleht	21.nov.	Eesti ühisk. pol. analüüs pärast 4.nov. avaldust	
	Kas uus nähtamatu rindejoon	Päevaleht	27.nov.	represseeritutele kompens.maksmisest	
	Kindral Sikorski vari	Päevaleht	7.dets.	KGB koostööst lääne luuletalitusega	
	Kompromiss Lenini monumendi küsimeses	Edasi	24.aug. - lk. 1		
	Kristlus, hambapasta ja saterkuub	Looming	nr. 10 - lk. 1427-1429		
	Kuidas me eemalt paistame	Kodumaa	23.mai - lk. 4,6		
	Kõige parem rohi viha vastu on huumor	Maaleht	20.dets - lk. 12	vestlus	
	Lisandusi islamirevolutsioonile e. Koraan ei valeta	Vagabund	nr. 4 - lk. 8		
	Lännen pulma (Lääne kimbatu)	Suomen Kuvalehti	nr. 21 - lk. 59		
	Neuvostoimperiumia ei voi pelastaa	Helsingin Sanomat	14.apr. - lk. B2		
	NL lõpp: Üks tulevikustsenaarium	Edasi	16. juuni - lk. 2		
	Oleme muudatuste vastu	Edasi	7.nov - lk. 5	aut:Kaplinski ja Toomet	
	Poliitika mütologiseerimisest	Reede	19.jaan - lk. 2		
	Porikumõtted 1990	Edasi	18.okt. - lk. 2,7		
	Sulguv ring	Vagabund	nr. 2 - lk. 4	religioonist	
	Tagasivaade Pärnu filmifestivalile	Rahva Hääl	3.nov.	aut:Kaplinski ja Ingrid Rüütel	
	Tomas Tranströmer and the Mach Principle	World Literature Today	nr. 4 - lk. 601-604		
	Usk ja uskmatu	Vikerkaar	nr. 7 - lk. 77-81		
	Uued maailmad	Vikerkaar	nr. 4 - lk. 82 - 86	NSVL ja USA võrdlus	
	Veel Euroopa kultuurist ja tema kahjulikkusest	Reede	14.sept - lk. 3		
	Veel tuumaelektrijaamast	Päevaleht	22.aug		
	Venejä ja Serbia	Suomen Kuvalehti	nr. 7 - lk. 64-65		
	When Attila is dead	Estonia	nr. 3/4 - lk. 107-109		
	Ärkamine	Usk on uskmatu	Vagabund,1998		
1991	A ja B inimesed	Kostabi	nr. 3 - lk. 6	varanduslikust kihistumisest	kk. J.K koduarhiivis
	Dalai-laama naeratav sõnum	Postimees	11.okt.- lk. 4		

	Demokraatia ja demagoogia	Postimees	19.sept. - lk. 2		
	Et mõista Kiwisildnikku	Sirp	30.aug - lk. 16	S. Kivislidnik "Dava vita"	
	Jazovin doktriini	Suomen Kuvalehti	nr. 4 - lk. 42		
	Keitã me virolaiset olemme?	Museo	nr. 6 - lk. 3-4		
	Kahtlus ja tee	Vikerkaar	nr. 1 - lk. 82-87	budismist	
	Kas mul on mind?	Akadeemia	nr. 7 - lk. 1536-1542	poleemika T. Karmoga	
	Kukk kires kolmat korda	Pãevaleht	30.aug - lk. 16	riigipõõrdejãrgs. Mõtteid Eestis	
	Kulttuuri ja totaalset pelit	Helsingin Sanomat	15.det. - lk. B2		
	Kõige olulisemad kirjad jäävad vist k	Sirp	25.jaan. - lk. 2		
	Kõigest eimidagi	Keel ja Kirjandus	nr. 1 - lk. 39-41	intervjuu	
	Ma ei taha Ivangorodi	Pãevaleht	10.okt.		
	Miks me ei näe tulevikku	Akadeemia	nr. 9 - lk. 1811-1824	budismist	kk. J.K. koduarhiivis
	Mis jäi meelde lahkuvast aastast?	Postimees	30.dets - lk. 5	intervjuu, J.K. jt.	
	Nãidend ümber nãidendi	Eesti Aeg	15.okt. - lk. 8	"Neljakuningapäevast"	
	Pendel kõigub	Postimees	2.nov. - lk. 2	demokraatiast autoritaarsusse	
	Poliitika ja antipoliitika	Pãevaleht	27.veebr.		
	Ristiretket jätkuvad	Kaleva	14.jaan. - lk. 2		
	Jaak Rãhesoo esimeseks juubeliks	Postimees	30.sept. - lk. 5		
	Seletamine ja ületamine	Vikerkaar	nr. 4 - lk. 79-84	religioonist	
	Siirtomaaherroista väheimmistöksi: venãläised Virossa	Kaleva:Kultuurilisa	10.jaan. - lk. 2-3		
	Õõ ja ilm	Kultuur ja Elu	nr. 4 - lk. 31	nende sõnadega seot. Uskumustes	
1992	Ahdas nationalismi vaara Veneãjãn tulevaisuudelle	Kaleva	13.jaan. - lk. 2		
	Banaanit ja ekologia	Helsingin Sanomat	13.dets. - lk. B3		
	Desovietiseerimine ja deideologiseerimine	Seitse Pãeva	10.apr.		
	Etnistã puhdistuksia idãssã	Kaleva	19.dets. - lk. 2		
	Eurooppa? En halua olla euroopalainen	Helsingin Sanomat	4.jaan. - lk. A16		
	Friheten skapar nya fienden (vabadus sunnitab uusi vaenlasi)	Dagens Nyheter	14.jaan. - lk. B2		
	Igavik on üürike	Postimees	27.nov - lk 10	jaapani luulest	
	Informatsiooni häired	Postimees	28.juuli - lk. 2		
	Jãrelmõtteid ühele pogrommile	Liivimaa Kroonika	10.sept. - lk. 1,3		
	Jaan Kaplinski pelgab nõrka riiki	Postimees	5.sept. - lk. 2	intervjuu	

Konfliktisuse jäävusest	Postimees	18.veebr. - lk. 2	poliitikast
Kulla Sirje...	Sirp	25.sept. - lk. 4-5	avalik kiri S.Kiinile
Kutistuuko yhdentyvän Euroopan kulttuuri?	Kaleva	13.juuli - lk. 2	
Me oleme naljakad	Sirp	3.jaan. - lk. 13	
Lennart Meri - leidlik mängur	Eesti Ekspress	9.okt. - lk. 6	J.K. jt.
Mida teile tähendab teater	Postimees	27.märts - lk. 4	J.K. jt.
Miehet, munkit ja muskelit	Helsingin Sanomat	14.juuni - lk. B2	
Miks mina ja minu pere hääletavad R.taagepera poolt	Seitse Päeva	14.aug	
Miks Rahva-keskerakond ja Rahvarinne?	Maaleht	17.sept. - lk. 10	
Muusika meis ja meist väljas	Sirp	2.okt. - lk. 10	
Nälkä on paras kokki	Helsingin Sanomat	9.veebr. - lk. B3	kultuurihuvi langusest Eestis ja selle tõstmise võimalustest
Näärimõtteid 1991/1992	Postimees	6. jaan. - lk. 12	
Nüri kirvega uuspaganluse vastu	Postimees	5.mai - lk. 3	
Omand on püha...	Seitse Päeva	9.okt. - lk. 7	
Patriarhaat või demokraatia	Päevaleht	19.jaan. - lk. 2	
Prometheus ja Tuhkatriinu	Vikerkaar	nr. 3 - lk. 54-57	
Ville Sonni asjus	Seitse Päeva	10.apr.	
Teoreetiliselt Kesk-Euroopa revolutsioonist	Seitse Päeva	19.juuni	
Tom Finlandi poistemaailm	Vikerkaar	nr. 11 - lk. 91-93	homoseksuaalsusest
Total games	Books fom Finland	nr. 1 - lk. 63-64	majanduse ületähtsustamisest
Uuden Itä-Euroopan vaihtoehtoiset parlamentit	Helsingin Sanomat	5.apr. - lk. B3	
Valimisjärgseid mõtteid	Postimees	3.okt. - lk. 2	
Vasakud ja paremad	Sirp	21.aug. - lk. 3; 28.aug. - lk. 13	
Veel Eesti kaitsevääst	Rahva Hääl	14.jaan.	
Vene kaart Vene kaardi vastu	Postimees	11.aug. lk. 2	Rahva-keskerakonna toetuseks
Virolaiset ja heidän johtajansa	Kaleva	25.mai - lk. 2	
Viron sisäinen tilanne kärjistyy	Kaleva	10.veebr. - lk. 2	
Ühe jõulujutu jälgedes	Sirp	17.jaan. - lk. 13	

	Ühe kontrapropaganda harjutuse puhul	Rahva Hääl	29.aug - lk. 2	
	Ühiskond inimesteta	Sirp	3.apr. - lk. 13	tulevikuühiskonnast
1993	Are we moving towards a new round of nationalist populism?	The Baltic Observer	13.-19.aug. - lk13	
	Balteista tullut uusi vihollisen ulkokuva Venäjälle	Kaleva	7.juuni - lk. 2	
	Guvernandiga Euroopasse	Postimees	13.juuli - lk. 2	poliitikast
	Haamri ja alasi vahel	Postimees	12.jaan. - lk. 2	Eesti ühiskonna põhivastuoludest
	Ilma armastuse ja loogikata	Eesti Ekspress	5.nov.- lk.B1	
	Kahtlused. Kõhklused	Eesti Elu	7.mai - lk. 2-3	vestlus KGB teemal
	Kaitseliit, viikingite vaim ja terve talupojamõistus	Rahva Hääl	22.apr. - lk. 2	poleemika E. laigna ja J. Kerdiga
	Kannatusekeksne ja elukeskne meditatiin	Päevaleht	2.juuli - lk. 13	
	Kas rahvusliku vaikimise poole?	Rahva Hääl	1,,2.märts - lk. 2	
	Kuidas puhkate?	Postimees:Extra	10.juuli - lk.- 5	vestlus
	Kultuur ja raha	Õhtuleht	18.jaan. - lk. 2	
	Kurat ja Vanapagan: Etüüd religiooni ökoloogiast	Vikerkaar	nr. 3 - lk. 49-59	
	Kust võtta eestlasi?	Eesti Ekspress	15.jaan. - lk. 8	eestlaste-venelaste probleem
	Mida Riigikogus arvatakse Eur.Ühenduset?	Postimees	24.sept. - lk. 2	J.K. jt.
	Mõtteid eesti vaimuleliidist	Vikerkaar	nr. 8 - lk. 79-82	
	Müstiline tegevusetus	Akadeemia	nr. 5 - lk. 991-998	
	Nostalgia Eesti poliitikas	Eesti Ekspress	21.mai - lk. 8	
	Onko kulttuurissa kulttuuria?	Kaleva	26.okt. - lk. 9	
	Poliitilised piirid täna ja homme	Postimees	5.apr. lk. 2	
	Põgenikud ja meie	Postimees	4.jaan. - lk. 3	eeti ja kurdi põgenikest
	Põgenikud pressi peeglis	Päevaleht	16.veebr. - lk. 6	kurdi põgenikest
	Pärast iseseisvumist	Eesti Aeg	24.märts - lk. 7	
	Rahvuslikust kokkuleppest	Rahva Hääl	28.jaan. - lk 2	
	Rahvuspopilismi uuele riigile	Päevaleht	8.juuni - lk. 2	
	Anvar Rasidi sõnum	Postimees	22.apr.- lk. 9	kurdi kirjanikust
	Riigipöördekatse kajad (1992,1993)	Postimees	3.aug. - lk. 2	
	Usaldus ja usaldamatus	Postimees	22.okt. - lk. 2	
	Veel põgenikkudest	Postimees	1.veebr. - lk. 3	
	Vene-poliitikast	Päevaleht	29.juuli - lk. 6	

	Õiged eestlased	Eesti Ekspress	6.aug. - lk. A4	
1994	Aeg ja igavik	Postimees	9.nov. - lk. 15	poleemika I.Venega
	Baltian ja Venäjän välinen selkkaus on vaarallinen	Kaleva	4.märts - lk. 2	
	Bolševikit ja barbiet	Pro estonia	nr. 2 - lk. 18-19	
	Eesti ja põgenikud	Hommikuleht	27.okt. - lk. 5	
	Epäilijä, josta tuli ennustaja	Helsingin Sanomat	nr. 23 - lk. 42-43	vestlus
	Estland als Grenzland	Estland frei und unabhängig	Tln., 1994 - lk. 17-19	
	Estonia between two worlds - geopolitics and culture	The Baltic States as new actors...	Tln., 1994 - lk. 12-17	
	Estonia - border country	Estonia: free and independent	Tln., 1994 - lk. 17-19	
	Ghosts of the IRA in Estonia	The Baltic Observer	10.-16.märts - lk. 13	
	Hirm ja häbi	Eesti Sõnumid	31.dets. - lk. 7	
	IRA kummitused Eesti maastikul	Hommikuleht	7.veebr. - lk. 2	jäägrikriisist
	Ka kultuuris on kultuuri	Kultuurileht	15.apr. - lk. 2	
	Ka pime kana leiab tera	Postimees	23.nov. - lk. 5	astroloogidest ja ennustajatest
	Kelle kätte saab Kozõrevi kaart	Päevaleht	15.veebr. - lk. 2	
	Kodust, perekonnast, loomingust...	Postimees: Extra	26.veebr. - lk. 1-3	vestlus
	Koos valitsuse autoriteediga langeb k	Postimees	27.mai - lk. 2	
	Kriis Eestis ja presidendi sõnum	Hommikuleht	24.jaan. - lk. 2	
	Kriis nõuab valitsuse vahetust	Eesti Sõnumid	30.apr. - lk. 2	
	Külma sõda oli rahulik aeg	Eesti Sõnumid	14.apr. - lk. 2	
	Lähis-Ida	Xpress Magasin	nr. 1 (veebr.) - lk. 21-23	
	Me olemme Ruandasta	Kaleva	9.okt. - lk. 2	
	Minu eesti keel	Sirp	14.jaan. - lk. 5-6	
	Mis tuleb pärast revolutsiooni?	Postimees	2.dets. - lk. 2	
	Mitte preservatiiv vaid kondoom	Eesti Ekspress	29.dets. - lk. A2	vaimsest iseseisvusest Eestis
	Mõtteid A. Tarandi programmkõne kohta	Postimees	29.okt. - lk. 2	J.K. jt.
	Mõtteid Sinisest Erakonnast	Postimees	21.nov. - lk. 2	J.K. jt.
	Märter Siim Kallas	Postimees	24.nov. - lk. 2	
	Müstika ja teaduse kolikamber	Eesti Sõnumid	18.aug. - lk. 6	
	Nationalismi on kansainvälistä	Kaleva	9.veebr. - lk. 2	
	Olematutest kurdidest	Päevaleht	17.aug. - lk. 2	
	Piirideta kunstist	Kultuurileht	6.mai - lk. 7	kultuurifilosoofiast
	Pole põgenikku, pole probleemi	Päevaleht	9.aug. - lk. 2	

	Prohvetid on, rahvavalgustus ei ole moes	Eesti Sõnumid	12.nov. - lk. 6		
	Rahvastik ja rahvuslus	Eesti Sõnumid	8.sept. - lk. 2		
	Rahvusäärmuslaste ühinemine on ohtlik	Hommikuleht	9.märts - lk. 2		
	Rassisimi ja antirasismi oht	Postimees	15.dets. - lk. 8		
	Riigi kaitseks	Postimees	31.märts - lk. 2	rahvavõimust	
	Rumalus ja turumajandus	Kultuurileht	11.märts - lk. 14		
	Suomalainen ja kommunikaatio - virolaisen silmin	Kaleva	30.aug. - lk. 8		
	Zhuangzi ja Wittgenstein	Akadeemia	nr. 1 - lk. 14-24		
	Tõetund Vene-poliitikas	Päevaleht	27.mai. - lk. 2		
	Veel kristlusest ja budismist	Päevaleht	28.sept. - lk. 8		
	Veel kunstist ja tapmisest	Kultuurileht	2.apr. - lk. 2		
	Veel Vene-poliitikast	Postimees	20.juuli - lk. 2		
	Üleloomulik turumajandus	Postimees	3.märts - lk. 11		
1995	Ajaperspektiivist	Eesti Sõnumid	12.juuli - lk. 2	Eesti ja Soome põllumajanduspol.	
	Antisemitism otsimas teed Eestisse	Sõnumileht	15.dets. - lk. 2		
	Arenguparadoksid ja pluralism Eestis	Eesti Sõnumid	16.mai - lk. 2		
	The Balts and the Teuto-Franco-Iberians	The Baltic Observer	22-28.juuni - lk. 13		
	Eesti filosoofia	Akadeemia	nr. 9 - lk. 1868-1876		
	Eesti rahva esoteerilisest ajaloost...I	Pühapäevaleht	26.aug. - lk. 12		
	Eesti rahva esoteerilisest ajaloost...II	Pühapäevaleht	16.sept. - lk. 12;30.sept. - lk. 11;7 okt. - lk. 11		
	Eesti rahva esoteerilisest ajaloost...III	Pühapäevaleht	14.okt. - lk. 15;28.okt. - lk. 18; 4.nov. - lk. 11		
	"Eesti Sõnumite" likvideerimise puhul	Postimees	3.okt. - lk. 7		
	Gilgames - üks meist	Vikerkaar	nr. 11 - lk. 59-67		
	Göteborgi kohtumised	Sõnumileht	4.nov. - lk. 14	Göteborgi raamatulaat	
	Hiina vastupandamatu võlu	Keel ja Kirjandus	nr. 4 - lk.271-272		
	Iva, kes ei tahtnud surra: Juudid Läänemaailmas	Eesti Ekspress	15.dets. - lk.B2		
	Kangelased ja poliitikud ebamõistupärasel maailmas	Pühapäevaleht	27.mai - lk. 13	Tstseenia	

J.K.:tegemata asjade koorem ei anna mulle rahu	Postimees: Extra	8.apr. - lk. 1,3-4	vestlus	
Kas ajalugu oli olemas?	Postimees	29.märts - lk. 7	ajaloorevolutsionistid ja holocaust	
Kellele kuulub Elu?	Eesti Sõnumid	24.aug. - lk. 2		
Kes sõjakirve matab, selle sõjakirves tapab	Sõnumileht	9.nov. - lk. 2	rahuprotsessid ja terrorism	
Kui Einsein juhatab väge ja Meri on president...	Sõnumileht	28.nov. - lk. 2		
Kuka oikein voittaa Tshetsheniassa?: Itsenäisyys todennäköinen	Kaleva	12.veebr. - lk. 2		
Kurat ja Metakurat	Looming	nr. 5 - lk. 657-664		
Kuritegelik kultuur või kultuuritus?	Postimees	6.nov. - lk. 6	poleemika J. Saarega	
Kveenid õigusi nõudmas	Sõnumileht	9.dets. - lk. 7		
Linn, agul ja küla	Pühapäevaleht	13.apr. - lk. 17	Eesti ühisk. arengust 20. Sajandil	
Lõhnade maailma ja tema pradoksid	Eesti Naine	sept. - lk. 28-29		
Lääne-Euraasiasse!	Eesti Ekspress	28.juuli - lk. B1		
Mats euromõisa väravas	Postimees	18.okt. - lk. 7	lindiskandaalist	
Mehhikao: pailapsest murelapseks	Eesti Sõnumid	2.aug. - lk. 5		
Mure Ameerika pärast	Sõnumileht	15.nov. - lk. 1		
Mõni mõte usust ja usuõpetusest	Postimees	13.juuli - lk. 7		
Mõõt sai täis	Vikerkaar	nr. 3 - lk. 90-95		
Näärüküsitlus	Eesti Ekspress	29.dets. - lk. B2	J.K. jt.	
Paternalism ja populism	Eesti Sõnumid	4.märts. - lk. 2		
Pihtimus	Vagabund	nr. 1 - lk. 5		
Poliitikud ja rahvas	Eesti Sõnumid	3.juuli - lk. 2	opositsiooni ja kvalitsiioni suhetest	
Prantslased ja asiaadid	Eesti Sõnumid	2.veebr. - lk. 9	poleemika H.Walteriga	
President teeb rahvale ajalugu	Postimees	20.mai - lk. 6	Maarjamaa Risti ordenist	
Psühhotroonikud ja rehepapid	Päevaleht	12.jaan. - lk. 19	Pärnu psühhotroonikapäevad	
Rahu või sõja kirik	Sõnumileht	28.dets. - lk. 2	Eesti Apostlik Õigeusu Kirik	
Sinimustvalged ideoloogiatöötajad?	Postimees	13.okt. - lk. 6		

	Skemaatilisus. Loosunglikkus ja ebauski eesti ajakirjanduses	Pühapäevaleht	3.juuni - lk. 5	
	Suomen kulttuurilla on omat mallinsa	Helsingin Sanomat	11.veebr. - A2	
	Türgi sekkumine Iraagis	Eesti Sõnumid	29.märts - lk. 3	
	Uus on hästi unustatud vana	Eesti Ekspress	21.apr. - lk. B3	New Age
	Valgustus Hiina moodi	Postimees	24.juuli - lk. 14	
	Valija kimbatuses	Eesti Sõnumid	21.veebr. - lk 2	
	Valimistele ilma õhinata	Eesti Sõnumid	8.veebr. - lk. 2	
	Vandenõuteooriad	Pühapäevaleht	5.aug. - lk. 9	
	Varimajandus või varjuteater?	Eesti Sõnumid	26.apr. - lk. 2	
	Veel Siioni tarkade protokollidest	Postimees	21.okt. - lk. 7	
	Võimu mitu nägu	Sõnumileht	1.nov. - lk. 2	
	Võrdlemisest	Akadeemia	nr. 5 - lk. 917-925	
1996	Hiina: moderniseerumine ja traditsioonid	Sõnumileht	31.jaan. - lk. 10	
	Ida ja lää	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirj., 1996 - lk. 160-171	
	Karu ja kristus	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirj., 1996 - lk. 207-214	
	Kas Euroopa kultuuri on olemas?	Sõnumileht	4.jaan. - lk. 15	
	Kodu- ja väliseestlased: kas räägime ühte keelt?	Sõnumileht	26.jaan. - lk. 2	
	Kolm küsimust usust	Eesti Ekspress	26.jaan. - lk. B3	J.K. jt.
	Lähedus ja lepitamine	Postimees	13.jaan. - lk. 9	
	Mikä eteen, katolinen kirkko?	Turun Sanomat	8.jaan. - lk. 20	
	Mis on meie Vene-poliitika eesmärk?	Sõnumileht	1.veebr. - lk. 2	
	Muinasjutud ja tõelus	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirj., 1996 - lk. 133.136	kirjutamisajaks märgitud 1974,
	Plastist klaas ja vildist tinapulk ehk...	Sõnumileht	31.jaan. - lk. 15	keelest
	Putukad ja inimesed	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirj., 1996 - lk. 118-132	kirjutamisajana märgitud 1976
	Sampo on alles!	Sõnumileht	27.jaan. - lk. 2	Eesti majandusest ja rahva ostujõust
	Silmad ja mõistus	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirj., 1996 - lk. 74-111	kirjutamisajana märgitud 1976-77
	Soojendi ahju asemel	Sõnumileht	18.jaan. - lk. 14	
	Suur-Hiina tõus	Sõnumileht	22.jaan. - lk. 8	

	Usk on uskmatu	Postimees	23.jaan. - lk. 16	poleemika A.Waldeniga	
	Vaba valik ja coca-cola maitse	Sõnumileht	9.jaan. - lk. 2	reklaamist	
	Ökoloogia ja ökonoomika	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirj., 1996, - lk. 46-73	kirjutamisajana märgitud ca 1972	
1997	Adverbid ja verbid	Võimaluste võimalikkus	Vagabund, 1997 - lk. 253- 259	kirjutamisajana märgitud 1970?	
	Eesti eurointegratsiooni algusest	Postimees	19.juuli		
	Heidegger, emakeel ja keeleema	Vikerkaar	nr. 10/11 - lk. 187-189		
	Illusoorne Euroopa identiteet	Postimees	18.dets.		
	Keelehirmudele kommentaariks	Postimees	26.märts		
	Kollektsionääri hing	Postimees	26.apr.		
	Maausust Põhja-Ameerika moodi	Postimees	9.jaan.		
	Mida kirjutas Postimees 5 ja 75 a. tagasi	Postimees	3.okt.	valimisjärgsed mõtted	
	Rahvaluule juurde jõudmine	Võimaluste võimalikkus	Vagabund, 1997 - lk. 145- 183	kirjutamisajana märgitud 1970-72	
	Sun-Zi, Hiina ja NL	Vikerkaar	nr.7/8 - lk. 136-141	sõdimisest ja sõjakunstist	
	Vanu hiina laule	Looming	nr. 9 - lk. 1214-1226		
1998	Alistumise ja leppimise aeg	Postimees	12.sept.	ökoloogia	
	Ameerika lihtsalt armastab meid	Postimees	21.juuli		
	Ameerika mitu nägu	Postimees	30.juuli		
	Eesti kui kunstiteos	Postimees	4.juuni		
	Eesti välispoliitika usk ja keel	Postimees	4.jaan.		
	Geopoliitikud idas ja läänes	Postimees	1.sept.		
	Intellektuaalide dilemmad	Postimees	16.jaan.		
	Kaks Wildet ja huumorimeel	Postimees	30.okt.		
	Usuteraapia	Usk on uskmatu	Vagabund, 1998 - lk. 47- 55	kirjutamisajana märgitud 1989	
	Usu tähendusest	Usk on uskmatu	Vagabund, 1998 - lk. 273- 293	kirjutamisajana märgitud 1977-1998	
	Ärkamine	Usk on uskmatu	Vagabund, 1998 - lk. 155- 156	kirjutamisajana märgitud 1990	

II 2. TEMAATILINE BIBLIOGRAAFIA KAPLINSKI ESSEISTIKAST 1968-1998

Esseekogud:

See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996 (SjT)

Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997 (VV)

Usk on uskmatu. Vagabund, 1998 (UoU)

(Poliitika ja antipoliitika. Olion, 1992 - artiklite kogumik) (PjA)

(Jää ja Titanic. "Loomingu" Raamatukogu, 1997 - esseelaadsete tekstide põimik)

Olemisen avara hiljaisuus: esseitäh ihmisestä, luonnosta, runoudesta. Helsinki: Otava, 1982 (OAH)

Sjunger näktergalen an I Dorpat?: En brevväxling. Stockholm: Alba, 1990; aut.: J.K. ja J.Salminen

Vieläkö Tartossa laulaa satakielei?: Kirjeenvaihto. Helsinki: Tammi, 1990; aut.: J.K. ja J. Salminen

TEEMA	AASTA	ESSEE	VÄLJAANE	väljaande koht, nr. ja lk.	märkmed	esseekogu	käskiri
kirjandus ja kultuur	1968	Kirjanduse tähendusest	Looming	nr.3		VV	J.K. koduarhiivis
	1970	Mõned "Tahe mõrsjast" virgutatud mõtted	Keel ja Kirjandus	nr. 9 - lk. 543-550	eepilisest rahvalaulust	VV	
	1971	Mõni sõna ühest isemoodi antoloogias	Keel ja Kirjandus	nr. 7 - lk. 438-440			
	1972	"Ohvrikiivi" mitme pilgu all	Sirp ja Vasar	8.dets.- lk. 4	R.Rimmel. Ohvrikiivi		
	1972	Mood ja ilm, aeg ja luule	Looming	nr. 5 lk. 823-830		VV, OAH	kk.J.K. koduarhiivis
	1972	Täiskasvanutele lastest	Sirp ja Vasar	17.nov. - lk. 4	lasteluulest		kk.J.K. koduarhiivis pealk."Vaadeldes eestikeelset lasteluulet"
	1973	Jaan Krossi teine tulemine	Keel ja Kirjandus	nr.3 - lk. 129-135			kk.J.K. koduarhiivis
	1973	Toomas Liivi muutumiste maailm	Looming	nr.1 - lk. 145-153			kk.J.K. koduarhiivis
	1973	Enn Vetemaa teise romaaniraamatu puhul	Keel ja Kirjandus	nr. 8 - lk. 499-501			
	1975	Mis on luule?	Looming	nr. 12 - lk. 2069-2079		VV, OAH	
	1975	Nagu kanaarilind kaevanduses	Kirjandus kriitiku pilguga	Tln., 1975 - lk. 375-381			
	1975	Tuglase viimane enesedletamine	Keel ja Kirjandus	nr. 4 - lk. 241-243	F.Tuglas. Rahutu rada		kk. J.K. koduarhiivis
	1976	Mõni sõna kirjanduse representatiivsusest	Sirp ja Vasar	18.juuni - lk. 4		OAH	
	1977	Tammsaare ja Hemingway	Looming	nr. 7 - lk. 1189-1198		VV, OAH	
	1979	Inimene märgivoolus	Kunst ja Kodu	nr. 1 - lk. 6-7	märgilisest informatsioonist linnaehituses		
	1980	Mõtisklusi Tartu vaimust	Sirp ja Vasar	17.okt. - lk. 3			
	1982	Carlos Castaneda õpetused	Looming	nr. 12 - lk. 1717-1719			kk. J.K. koduarhiivis
	1982	Jüri Talveti platooniline luule	Edasi	13.märts - lk. 5	J.Talvet. Äratused. 1981		
	1983	John Fowels ja keldi vaim	Looming	nr. 11 - lk. 1579-1582		VV	kk. J.K. koduarhiivis
	1983	Harrastusluulest ja luuleharrastusest	Looming	nr. 2 - lk. 285-286			
	1983	Interpretatsioonid ja impressioonid viimase veerandsajandi luuleilmast	Keel ja Kirjandus	nr. 5 - lk. 232-240		VV	kk. J.K. koduarhiivis

	1983	Kuningas ja neandertallane: Euroopa vaimu enesekriitikat	Looming	nr. 6 - lk. 822-827	P.Greeni rom.-st "Makedoonia Aleksander"; B. Kurteni rom.-st "Tiigri tants"	VV	kk. J.K. koduarhiivis
	1983	Riimidest: natuke teooriat ja rohkem praktikat	Sirp ja Vasar	18.nov. - lk. 6			
	1984	Lugedes A. Annisti lugulaule ja mõeldes eesti eeposest	Looming	nr. 4 - lk. 572-575			kk. J. K.koduarhiivis
	1984	Arvo Vallikivi skeptiline mütoloogia	Keel ja Kirjandus	nr. 2 - lk. 110-114		VV	kk. J. K.koduarhiivis
	1984	Üks valkpilk soome luulesse	Keel ja Kirjandus	nr. 12 - lk. 757-760			kk. J. K. koduarhiivis pealk. "Ühest valkpilgust soome luulesse"
	1985	Eesti proosakirjandus ja proosakirjanikud	Edasi	18. jaan			kk. J. K. koduarhiivis
	1985	Kunstist ja metakunstist - kõrvaltvaataja pilguga	Sirp ja Vasar	24.mai - lk. 8; 31. Mai - lk. 9			
	1986	Postmodernismist metakunsti meenutades	Edasi	4. okt. - lk. 5			kk. J.K.koduarhiivis
	1987	Sirkka Turka üksindus ja trots	Looming	nr. 4 - lk. 574-575			kk. J. K.koduarhiivis
	1988	Kokkupuuteid Skandinaavia luulega	Keel ja Kirjandus	nr. 5 - lk. 298-301			
	1988	Tartu Vaimust ehk Ulikooli ja Supilinna vahel	Vikerkaar	nr. 5. - lk. 92- 94			
	1991	Et mõista Kiwisildnikku	Sirp	30.aug - lk. 16	S. Kivislidnik "Dava vita"		
	1992	Prometheus ja Tuhkatriinu	Vikerkaar	nr. 3 - lk. 54-57		SjT	
	1993	Kultuur ja raha	Õhtuleht	18.jaan. - lk. 2			
	1994	Ka kultuuris on kultuuri	Kultuurileht	15.apr. - lk. 2			
	1994	Veel kunstist ja tapmisest	Kultuurileht	2.apr. - lk. 2			
	1995	Kuritegelik kultuur või kultuuritus?	Postimees	6.nov. - lk. 6	poleemika J. Saarega		
	1996	Kas Euroopa kultuuri on olemas?	Sõnumileht	4.jaan. - lk. 15			
	1997	Rahvaluule juurde jõudmine	Võimaluste võimalikkus	Vagabund, 1997 - lk. 145-183	kirjutamisajaks märgitud 1970-72	VV	kk. J.K. koduarhiivis
keel	1970	Arvsõnad ja keeleökoonomia	Keel ja Kirjandus	nr. 5 - lk.302			
	1970	Millised on kaasaegse keeletaaduse uued uurimisvaldkonnad?	Küsimused ja Vastused	nr. 8 - lk. 29-33			
	1970	Missugused vanad keeled on veel desifreerimata?	Küsimused ja Vastused	nr. 11- lk. 27-29			
	1970	Mõnest omapärasest nähtusest eesti keeles	Keel ja Struktuur 4	Trt., 1970 - lk. 113-120			
	1970	Semantiline representatsioon grammatikas	Keel ja Struktuur 4	Trt., 1970 - lk. 81-112			
	1971	Naiivseid küsimusi eesti keele fonoloogias	Keel ja Struktuur 5	Trt., 1971 - lk. 35-41			
	1972	Grammatika invariantsemast esitusest	Keel ja Struktuur 6	Trt., 1972 - lk. 3-24			

	1976	Keel, milles me elame	Keel, mida me harime	Tln., 1976 - lk. 154-156	siin redigeeritud, varem ilmunud ajakirjas Noorus 1969, nr. 2		
	1976	Pool kinga pooles jalas: Mõnest põhjamaisest isoglossist	Keel ja Kirjandus	nr. 2 - lk. 106-108		VV	
	1979	Keelekorraldus ja keelekorratus	Sirp ja Vasar	26.jaan. - lk. 5			
	1980	Kriitilisi mõtteid lendavate kummikute asjus	Sirp ja Vasar	4.apr. - lk 11,14		VV	kk. J.K. koduarhiivis
	1981	Linnunimedest uues linnuraamatus	Keel ja Kirjandus	nr. 9 - lk. 567-570			
	1983	Eesti ja estoranto keele võrdluseks	Sirp ja Vasar	5.aug. - lk. 4-5	kõne- ja kirjakeel		
	1985	Kiusküsümisi nimede kirjutamise vallast	Sirp ja Vasar	1.nov. - lk. 13	võõrkohanimedest ja turgi ja tatari isikunimedest		
	1985	Komparatiiv ja superlatiiv	Keel ja Kirjandus	nr. 1 - lk. 53-55			
	1985	Paarist uudissõnast	Edasi	26.mai - lk. 5			
	1985	Puit puu asemele?	Edasi	3.märts - lk. 5			kk. J. K.koduarhiivis
	1985	Stiihiline keelekorraldus argoos ja ühiskeele: kas-sufiksiga nimisõnadest	Keel ja Kirjandus	nr. 3 - lk. 174-176		VV	kk. J. K.koduarhiivis
	1986	Keel ja mälu	Looming	nr. 5 - lk. 695- 697		VV	kk. J. K.koduarhiivis
	1986	Klassikaeposest tänapäevakeeles	Looming	nr. 5. - lk. 639	"Kalevala" eestindamisest		
	1986	Kust osta lampi?	Edasi	23.veebr. - lk. 5			
	1986	Teine keeleuendus	Keel ja Kirjandus	nr. 9 - lk. 566	T. Erelt, R. Kull, H. Mereste. Uudis- ja unarsõnu. 1985		
	1994	Minu eesti keel	Sirp	14.jaan. - lk. 5-6		VV	
	1997	Adverbid ja verbid	Võimaluste võimalikkus	Vagabund, 1997 - lk. 253-259	kirjutamisajaks märgitud 1970?	VV	
	1997	Keelehirmudele kommentaariks	Postimees	26.märts			
usk ja filosoofia	1970	Vigadest ühes ajalooaamatus	Sirp ja Vasar	18.sept.	S.Tokarev. Religioon maailma rahv. Ajaloos		
	1975	Hiied ja pühad puud	Looduse kalender,1976	Tln., 1975			
	1980	Eksimine on inimlik	Looming	nr. 9 - lk. 1311-1322		OAH	kk. J.K. koduarhiivis
	1980	Olemise avar ja kummaline vaikus	Sirp ja Vasar	29.veebr.;7.jal4.märts - lk. 4	Lao-zi'st	OAH	
	1989	Kokkupõrge tõelisusega	Vikerkaar	nr. 7 - lk. 86 - 91		UoU	
	1989	Kord jälle nagu alguses	Vikerkaar	nr. 4 - lk. 78 - 81		UoU	
	1989	Meelelahutus, usk ja vabadus	Vikerkaar	nr. 9 - lk. 87- 90		UoU	
	1989	Tõde on suurem kui meie	Vikerkaar	nr. 3 - lk. 94			kk. J.K.koduarhiivis
	1989	Unustuse näod	Vikerkaar	nr. 12 - lk. 78-80		UoU	
	1990	Ei üks ega teine	Vikerkaar	nr. 10 - lk. 83-88	Budismi rajast Gautama Siddhartast	UoU	
	1990	Ida ja lääs	Sõnumitooja	nr. 9 - lk. 7; nr.10 - lk. 7-8		SjT	
	1990	Kristlus, hambapasta ja saterkuub	Looming	nr. 10 - lk. 1427-1429		UoU	
	1990	Usk ja üksmatus	Vikerkaar	nr. 7 - lk. 77-81		UoU	

	1991	Dalai-laama naeratav sõnum	Postimees	11.okt.- lk. 4			
	1991	Kahtlus ja tee	Vikerkaar	nr. 1 - lk. 82-87	budismist		
	1991	Miks me ei näe tulevikku	Akadeemia	nr. 9 - lk. 1811-1824		UoU	kk. J.K.koduarhiivis
	1991	Seletamine ja uletamine	Vikerkaar	nr. 4 - lk. 79-84	religioonist	UoU	
	1991	Õõ ja ilm	Kultuur ja Elu	nr. 4 - lk. 31	nende sõnadega seot. Uskumustes	SjT	
	1993	Kurat ja Vanapagan: Etüüd religiooni ökoloogiast	Vikerkaar	nr. 3 - lk. 49-59		SjT	
	1993	Mustiline tegevusetus	Akadeemia	nr. 5 - lk. 991-998		UoU	
	1994	Zhuangzi ja Wittgenstein	Akadeemia	nr. 1 - lk. 14-24		SjT	
	1994	Veel kristlusest ja budismist	Päevaleht	28.sept. - lk. 8			
	1995	Eesti filosoofia	Akadeemia	nr. 9 - lk. 1868-1876			
	1995	Kurat ja Metakurat	Looming	nr. 5 - lk. 657-664		SjT	
	1995	Mõni mõte usust ja usuõpetusest	Postimees	13.juuli - lk. 7			
	1995	Rahu või sõja kirik	Sõnumileht	28.dets. - lk. 2	Eesti Apostlik Õigeusu Kirik		
	1996	Ida ja lääs	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirj., 1996 - lk. 160-171		SjT	
	1996	Karu ja kristus	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirj., 1996 - lk. 207-214		SjT	
	1996	Kolm küsimust usust	Eesti Ekspress	26.jaan. - lk. B3	J.K. jt.		
	1996	Lähedus ja lepitamine	Postimees	13.jaan. - lk. 9			VV-s pealkirja all "Mausku Sumatra saarelt"
	1996	Usk on uskmatust	Postimees	23.jaan. - lk. 16	poleemika A.Waldeniga		
	1997	Heidegger, emakeel ja keeleema	Vikerkaar	nr. 10/11 - lk. 187-189			
	1997	Mausust Põhja-Ameerika moodi	Postimees	9.jaan.			
	1998	Usuteraapia	Usk on uskmatust	Vagabund, 1998 - lk. 47-55	kirjutamisajana märgitud 1989	UoU	
	1998	Usu tähendusest	Usk on uskmatust	Vagabund, 1998 - lk. 273-293	kirjutamisajana märgitud 1977-1998	UoU	
	1998	Arkamine	Usk on uskmatust	Vagabund, 1998 - lk. 155-156	kirjutamisajana märgitud 1990	UoU	
ökoloogia, loodus, loodusrahvad	1971	Austraalia aborigeenid ja nende kultuur	Noorus	nr. 9 - lk. 53-54			
	1971	Kuduge meile valgusest rüü	Noorus	nr. 1 - lk. 69-70	indiaani rahvastest USA-s		kk.J.K. koduarhiivis
	1972	Kirves ja puu	Edasi	15.dets.	inimese ja puu suhted		
	1973	Mõtisklusi inimkultuurist ja ökosüsteemidest	Eesti Loodus	nr. 7 - lk. 433-437; nr. 8 lk. 502-508; nr. 9 - lk. 569-574		OAH	
	1975	Hiied ja pühad puud	Looduse kalender, 1976	Tln., 1975			
	1975	Meie looduslike niitude tulevikust	Sirp ja Vasar	1.aug. - lk. 12			
	1979	Ikka labürintornamendist	Eesti Loodus	nr. 1 - lk. 33-35	loodusnimese sümbollisest maailmanägemisest		
	1980	Eksimine on inimlik	Looming	nr. 9 - lk. 1311-1322		OAH	kk. J.K. koduarhiivis
	1980	Põllumajanduskõlvikute projekteerimine erinevatel maastikel	Põllumajandusmaastik Eestis	Tln., 1980- lk. 115-134	J.K koos L.Aasaio'ga		
	1981	Mis on Viidumäe?	Eesti Loodus	nr. 5 - lk. 346-347	looduskaitsealast		

	1982	Muut inimsöömisest	Looming	nr. 5 - lk. 718- 719	atropoloog W. Arensi tööst		
	1983	Kajakas ja inimene, suur ja väike	Edasi	14.jaan. - lk. 3	inimlikust keskkonnast		kk. J.K. koduarhiivis
	1984	Aukartus elu ees	Teooria ja mudelid eluteaduses	Trt.,1984. - lk. 235-239			
	1984	Tartu generaalplaanist, eriti haljastusest	Edasi	19.juuni. - lk. 5,7	poleemika M. Meelakuga		
	1996	Ökoloogia ja ökonoomika	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirj., 1996, - lk. 46-73	kirjutamisajana märgitud ca 1972		
	1996	Silmad ja mõistus	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirj., 1996 lk. 74-111	kirjutamisajana märgitud 1976-77		
	1996	Putukad ja inimesed	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirj., 1996 lk. 118-132	kirjutamisajana märgitud 1976		
Kaug-Ida, hiina	1980	Olemise avar ja kummaline vaikus	Sirp ja Vasar	29.veebr.;7.ja14.märts - lk. 4	Lao-zi'st	OAH	
	1985	Jaapanist, Eestist ja endast	Sirp ja Vasar	5.juuli - lk. 5	A.Sisask. Mägi ja lehvik		
	1988	Inge Kudisiimu kaugidalikkus	Vikerkaar	nr. 5 - lk. 41-51			
	1990	Ei üks ega teine	Vikerkaar	nr. 10 - lk. 83-88	Buddhismi rajast Gautama Siddhartast	UoU	
	1990	Ida ja lääs	Sõnumitooja	nr. 9 - lk. 7; nr.10 - lk. 7-8			SjT
	1990	Usk ja üksmatus	Vikerkaar	nr. 7 - lk. 77-81			UoU
	1991	Dalai-laama naerataw sõnum	Postimees	11.okt.- lk. 4			
	1993	Müstiline tegevusetus	Akadeemia	nr. 5 - lk. 991-998			UoU
	1994	Zhuangzi ja Wittgenstein	Akadeemia	nr. 1 - lk. 14-24			SjT
	1995	Gilgames - üks meist	Vikerkaar	nr. 11 - lk. 59-67			
	1995	Hiina vastupandamatu võlu	Keel ja Kirjandus	nr. 4 - lk.271-272			
	1995	Valgustus Hiina meele	Postimees	24.juuli - lk. 14			
	1996	Hiina: moderniseerumine ja traditsioonid	Sõnumileht	31.jaan. - lk. 10			
	1996	Suur-Hiina tõus	Sõnumileht	22.jaan. - lk. 8			
	1997	Sun-Zi, Hiina ja NL	Vikerkaar	nr.7/8 - lk. 136-141	sõdimisest ja sõjakunstist		
	1997	Vanu hiina laule	Looming	nr. 9 - lk. 1214-1226			
Varia	1970	Refleksid ja isiksused	Sirp ja Vasar	6.veebr.	kasvatustööst		
	1978	Autoritaarsest arhitektuurist	Sirp ja Vasar	6.okt. - lk. 9			
	1980	Avatusest ja armastusest	Sirp ja Vasar	27.juuni - lk. 6-7			
	1979	Ikka labürintornamendist	Eesti Loodus	nr. 1 - lk. 33-35	loodusnimese sümbolilisest maailmanägemisest		
	1982	Kooskõlariha	Sirp ja Vasar	19. Nov. - lk. 5	dialoog perekonnakriisist koos V. Sonniga		
	1984	Aukartus elu ees	Teooria ja mudelid eluteaduses	Trt.,1984. - lk. 235-239			
	1987	Kui ring saab täis	Looming	nr. 12 - lk. 1668- 1670	jõuludest		
	1991	A ja B inimesed	Kostabi	nr. 3 - lk. 6	varanduslikust kihistumisest		kk. J.K. koduarhiivis
	1991	Õo ja ilm	Kultuur ja Elu	nr. 4 - lk. 31	nende sõnadega seot. Uskumustes	SjT	
	1992	Muusika meis ja meist väljas	Sirp	2.okt. - lk. 10			

	1992	Tom Finlandi poistemaailm	Vikerkaar	nr. 11 - lk. 91-93	homoseksuaalsusest		
	1994	Ka pime kana leiab tera	Postimees	23.nov. - lk. 5	astroloogidest ja ennustajatest		
	1995	Lõhnade maailma ja tema pradoksid	Eesti Naine	sept. - lk. 28-29			
	1995	Uus on hästi unustatud vana	Eesti Ekspress	21.apr. - lk. B3	New Age		
	1995	Linn, agul ja küla	Pühapäevaleht	13.apr. - lk. 17	Eesti ühisk. arengust 20. Sajandil		
	1996	Muinasjutud ja tõelus	See ja teine	Tartu Ülikooli Kirj., 1996 lk. 133.136	kirjutamisajaks märgitud 1974,	SjT	
	1997	Kollektsionaari hing	Postimees	26.apr.			
Poliitika, ühiskond (NB! publitsistika)							
	1987	Taasühinemise nimel	Edasi	20.dets. - lk. 4	Eesti Muinsuskaitse Seltsi asutamiskongress		
	1988	Eesti rahvas juriidiliseks isikuks	Noorus	nr. 9 - lk. 13- 14			kk. J. K.koduarhiivis
	1988	Fasisimist meil ja mujal	Vikerkaar	nr. 7 - lk. 76-81; nr. 8 - lk 55-60		PJA pealkirja all: Fasism meil ja mujal	
	1988	Mõtteid stalinismiohvrite mälestusmärgist	Sirp ja Vasar	21.okt. - lk. 13			kk. J. K.koduarhiivis
	1989	Kodusõda ja meie	Edasi	29.aug. - lk. 2			
	1989	Natsionalistid ja ratsionalistid	Rahva Hääl	31.dets. - lk. 8		PJA pealkirja all: Natsionalism ja ratsionalism	
	1989	Püha riik ja revolutsioon	Looming	nr. 12 - lk. 1669-1672			
	1989	Talvemõtteid 1988/1989	Edasi	1.veebr. - lk. 5	ühisk.-poliitilisest olukorrast	PJA	
	1989	Venemaa mälu ja venelased	Sirp ja Vasar	26.mai - lk. 2			
	1990	Bolševikud ja müstikud	Akadeemia	nr.12 - lk. 2540-2548		SjT	
	1990	Kas kokkulepe taganemise vormelis?	Päevaleht	21.nov.	Eesti ühisk. pol. analüüs pärast 4.nov. avaldust		
	1990	Kas uus nähtamatu rindejoon	Päevaleht	27.nov.	represseeritutele kompens.maksmisest		
	1990	Kindral Sikorski vari	Päevaleht	7.dets.	KGB koostööst lääne luuletalitusega	PJA	
	1990	Kompromiss Lenini monumendi küsimuses	Edasi	24.aug. - lk. 1			
	1990	Kuidas me eemalt paistame	Kodumaa	23.mai - lk. 4,6		PJA	
	1990	Lännen pulma (Lääne kimbatus)	Suomen Kuvalehti	nr. 21 - lk. 59			
	1990	Neuvostoimperiumia ei voi pelastaa	Helsingin Sanomat	14.apr. - lk. B2			
	1990	Lisandusi islamirevolutsioonile e. Koraan ei valeta	Vagabund	nr. 4 - lk. 8			
	1990	NL lõpp: Uks tulevikustsenaarium	Edasi	16. juuni - lk. 2			
	1990	Oleme muudatuste vastu	Edasi	7.nov - lk. 5	aut:Kaplinski ja Toomet		
	1990	Poliitika mütoligiseerimisest	Reede	19.jaan - lk. 2		PJA	
	1990	Veneja ja Serbia	Suomen Kuvalehti	nr. 7 - lk. 64-65			
	1990	When Attila is dead	Estonia	nr. 3/4 - lk. 107-109			
	1990	Porikuumõtted 1990	Edasi	18.okt. - lk. 2,7		PJA	

1991	Demokraatia ja demagoogia	Postimees	19.sept. - lk. 2		PJA	
1991	Kukk kires kolmat korda	Paevaleht	30.aug - lk. 16	riigipöördejärgs. Mõtteid Eestis	PJA	
1991	Ma ei taha Ivangorodi	Paevaleht	10.okt.		PJA pealkirja all: Ei taha Ivangorodi	
1991	Pendel kõigub	Postimees	2.nov. - lk. 2	demokraatiast autoritaarsusse		
1991	Jazovin doktriini	Suomen Kuvalehti	nr. 4 - lk. 42		PJA	
1991	Keitä me virolaiset olemme?	Museo	nr. 6 - lk. 3-4			
1991	Siirtomaaherroista väheimmistöksi: venäläiset Virossa	Kaleva: Kulttuurilisa	10.jaan. - lk. 2-3			
1991	Kulttuuri ja totaalised pelid	Helsingin Sanomat	15.det. - lk. B2			
1991	Poliitika ja antipoliitika	Paevaleht	27.veebr.		PJA	
1992	Desovietiseerimine ja deideologiseerimine	Seitse Päeva	10.apr.			
1992	Informatsiooni häired	Postimees	28.juuli - lk. 2			
1992	Järelmõtteid ühele pogrommile	Liivimaa Kroonika	10.sept. - lk. 1,3			
1992	Konfliktisuse jäävusest	Postimees	18.veebr. - lk. 2	poliitikast		
1992	Miks mina ja minu pere hääletavad R.taagepera poolt	Seitse Päeva	14.aug			
1992	Miks Rahva-keskerakond ja Rahvarinne?	Maaleht	17.sept. - lk. 10			
1992	Patriarhaat või demokraatia	Paevaleht	19.jaan. - lk. 2			
1992	Teoreetilisel Kesk-Euroopa revulutsioonist	Seitse Päeva	19.juuni			
1992	Valimisjärgseid mõtteid	Postimees	3.okt. - lk. 2			
1992	Vasakud ja paremad	Sirp	21.aug. - lk. 3; 28.aug. - lk. 13			
1992	Veel Eesti kaitseväest	Rahva Hääl	14.jaan.			
1992	Vene kaart Vene kaardi vastu	Postimees	11.aug. lk. 2	Rahva-keskerakonna toetuseks		
1992	Ühe kontrapropaganda harjutuse p	Rahva Hääl	29.aug - lk. 2			
1992	Ühiskond inimesteta	Sirp	3.apr. - lk. 13	tulevikuühiskonnast		
1993	Guvernanidiga Euroopasse	Postimees	13.juuli - lk. 2	poliitikast		
1993	Balteista tullut uusi vihollisen ulokuva Venäjälle	Kaleva	7.juuni - lk. 2			
1993	Haamri ja alasi vahel	Postimees	12.jaan. - lk. 2	Eesti Ühiskonna põhivastuoludest		
1993	Kaitseliit, viikingite vaim ja terve talupojamõistus	Rahva Hääl	22.apr. - lk. 2	poleemika E. laigna ja J. Kerdiga		
1993	Kas rahvusliku vaikimise poole?	Rahva Hääl	1,2.märts - lk. 2			
1993	Kust võtta eestlasi?	Eesti Ekspress	15.jaan. - lk. 8	eestlaste-venelaste probleem		
1993	Mida Riigikogus arvatakse Eur.Ühendusest?	Postimees	24.sept. - lk. 2	J.K. jt.		
1993	Mõtteid eesti vaimuleiidist	Vikerkaar	nr. 8 - lk. 79-82			
1993	Poliitilised piirid tana ja homme	Postimees	5.apr. lk. 2			
1993	Pögenikud ja meie	Postimees	4.jaan. - lk. 3	eeti ja kurdi pögenikest		
1993	Pögenikud pressi peeglis	Paevaleht	16.veebr. - lk. 6	kurdi pögenikest		
1993	Parast iseseisvumist	Eesti Aeg	24.märts - lk. 7			
1993	Rahvuslikust kokkuleppest	Rahva Hääl	28.jaan. - lk. 2			

1993	Rahvuspopulismi uuele riigile	Päevaleht	8.juuni - lk. 2		
1993	Anvar Rasidi sõnum	Postimees	22.apr.- lk. 9	kurdi kirjanikust	
1993	Riigipöördekatse kajad (1992,1993)	Postimees	3.aug. - lk. 2		
1993	Usaldus ja usaldamatus	Postimees	22.okt. - lk. 2		
1993	Veel põgenikkudest	Postimees	1.veebr. - lk. 3		
1993	Vene-poliitikast	Päevaleht	29.juuli - lk. 6		
1993	Õiged eestlased	Eesti Ekspress	6.aug. - lk. A4		
1994	Baltian ja Venäjän välinen selkkaus on vaarallinen	Kaleva	4.märts - lk. 2		
1994	Bolševikit ja barbiet	Pro estonia	nr. 2 - lk. 18-19		
1994	Eesti ja põgenikud	Hommikuleht	27.okt. - lk. 5		
1994	Epäilijä, josta tuli ennustaja	Helsingin Sanomat	nr. 23 - lk. 42-43	vestlus	
1994	Estland als Grenzland	Estland frei und unabhängig	Tln.,1994 - lk. 17-19		
1994	Estonia between two worlds - geopolitics and culture	The Baltic States as new actors...	Tln.,1994 - lk. 12-17		
1994	Estonia - border country	Estonia: free and independent	Tln.,1994 - lk. 17-19		
1994	Ghosts of the IRA in Estonia	The Baltic Observer	10.-16.märts - lk. 13		
1994	Hirm ja häbi	Eesti Sõnumid	31.dets. - lk. 7		
1994	IRA kummitused Eesti maastikul	Hommikuleht	7.veebr. - lk. 2	jäägrikrisisist	
1994	Kelle kätte saab Kozõrevi kaart	Päevaleht	15.veebr. - lk. 2		
1994	Koos valitsuse autoriteediga langeb ka riigi aut.	Postimees	27.mai - lk. 2		
1994	Kriis Eestis ja presidendi sõnum	Hommikuleht	24.jaan. - lk. 2		
1994	Kriis nõuab valitsuse vahetust	Eesti Sõnumid	30.apr. - lk. 2		
1994	Kulma sõda oli rahulik aeg	Eesti Sõnumid	14.apr. - lk. 2		
1994	Lähis-Ida	Xpress Magasin	nr. 1 (veebr.) - lk. 21-23		
1994	Me olemme Ruandasta	Kaleva	9.okt. - lk. 2		
1994	Mis tuleb pärast revolutsiooni?	Postimees	2.dets. - lk. 2		
1994	Mitte preservatiiv vaid kondoom	Eesti Ekspress	29.dets. - lk. A2	vaimsest iseseisvusest Eestis	
1994	Mõtteid A. Tarandi programmkõne kohta	Postimees	29.okt. - lk. 2	J.K. jt.	
1994	Mõtteid Sinisest Erakonnast	Postimees	21.nov. - lk. 2	J.K. jt.	
1994	Märter Siim Kallas	Postimees	24.nov. - lk. 2		
1994	Nationalismi on kansainvälistä	Kaleva	9.veebr. - lk. 2		
1994	Oleamatutest kurdidest	Päevaleht	17.aug. - lk. 2		
1994	Pole põgenikku, pole probleemi	Päevaleht	9.aug. - lk. 2		
1994	Prohvetid on, rahvavalgustus ei ole moes	Eesti Sõnumid	12.nov. - lk. 6		
1994	Rahvastik ja rahvuslus	Eesti Sõnumid	8.sept. - lk. 2		
1994	Rahvusaärmuslaste ühinemine on o	Hommikuleht	9.märts - lk. 2		
1994	Rassisimi ja antirasismi oht	Postimees	15.dets. - lk. 8		
1994	Riigi kaitseks	Postimees	31.märts - lk. 2	rahvavõimust	
1994	Rumalus ja turumajandus	Kultuurileht	11.märts - lk. 14		
1994	Suomalainen ja kommunikaatio - virolaisen silmin	Kaleva	30.aug. - lk. 8		
1994	Tõetund Vene-poliitikas	Päevaleht	27.mai. - lk. 2		
1994	Veel Vene-poliitikast	Postimees	20.juuli - lk. 2		
1994	Üleloomulik turumajandus	Postimees	3.märts - lk. 11		

	1995	Ajaperspektiivist	Eesti Sõnumid	12.juuli - lk. 2	Eesti ja Soome põllumajanduspol.		
	1995	Antisemitism otsimas teed Eestisse	Sõnumileht	15.dets. - lk. 2			
	1995	Arenguparadoksid ja pluralism Eestis	Eesti Sõnumid	16.mai - lk. 2			
	1995	The Balts and the Teuto-Franco-Iberians	The Baltic Observer	22-28.juuni - lk. 13			
	1995	Iva, kes ei tahtnud surra: Juudid Läänemaailmas	Eesti Ekspress	15.dets. - lk. B2			
	1995	Kangelased ja poliitikud ebamõistuparases maailmas	Pühapäevaleht	27.mai - lk. 13	Tstseenia		
	1995	Kes sõjakirve matab, selle sõjakirves tapab	Sõnumileht	9.nov. - lk. 2	rahuprotsessid ja terrorism		
	1995	Kuka oikein voittaa Tshetseniassa?: Itsenäisyys todennäköinen	Kaleva	12.veebr. - lk. 2			
	1995	Kveenid õigusi nõudmas	Sõnumileht	9.dets. - lk. 7			
	1995	Lääne-Euraasiasse!	Eesti Ekspress	28.juuli - lk. B1			
	1995	Mats euromõisa väravas	Postimees	18.okt. - lk. 7	lindiskandaalist		
	1995	Mehhikao: pailapsest murelapseks	Eesti Sõnumid	2.aug. - lk. 5			
	1995	Mure Ameerika pärast	Sõnumileht	15.nov. - lk. 1			
	1995	Paternalism ja populism	Eesti Sõnumid	4.märts. - lk. 2			
	1995	Pihtimus	Vagabund	nr. 1 - lk. 5			
	1995	Poliitikud ja rahvas	Eesti Sõnumid	3.juuli - lk. 2	opositsiooni ja koalitsiooni suhetest		
	1995	Sinimustvalged ideoloogiatöötajad?	Postimees	13.okt. - lk. 6			
	1995	Skemaatilisus. Loosunglikkus ja ebausud eesti ajakirjanduses	Pühapäevaleht	3.juuni - lk. 5			
	1995	Turgi sekkumine Iraagis	Eesti Sõnumid	29.märts - lk. 3			
	1995	Valija kimbatuses	Eesti Sõnumid	21.veebr. - lk. 2			
	1995	Valimistele ilma õhinata	Eesti Sõnumid	8.veebr. - lk. 2			
	1995	Vandenõuteooriad	Pühapäevaleht	5.aug. - lk. 9			
	1995	Varimajandus või varjuteater?	Eesti Sõnumid	26.apr. - lk. 2			
	1995	Veel Siioni tarkade protokollidest	Postimees	21.okt. - lk. 7			
	1995	Võimu mitu nägu	Sõnumileht	1.nov. - lk. 2			
	1996	Mis on meie Vene-poliitika eesmärk?	Sõnumileht	1.veebr. - lk. 2			
	1996	Sampo on alles!	Sõnumileht	27.jaan. - lk. 2	Eesti majandusest ja rahva ostujõust		
	1997	Eesti eurointegratsiooni algusest	Postimees	19.juuli			
	1997	Illusoorne Euroopa identiteet	Postimees	18.dets.			
	1998	Eesti välispoliitika usk ja keel	Postimees	4.jaan.			
	1998	Geopoliitikud idas ja läänes	Postimees	1.sept.			
	1998	Intellektuaalide dilemmad	Postimees	16.jaan.			

Kaplinski usu- ja filosoofiatemaatilisi esseid

puudutades tuleb mainida teda eelkõige Kaug-Ida usulis-õpetuslikku ja filosoofilist traditsiooni pooldava ja Lääne-Euroopa kultuuri kritiseeriva erudiidina. Filosoofilistest vaadetest pooldab Kaplinski nominalismi ja sõdib piiritlemise ja defineerimise kui ülemäärase ratsionalistlikkuseni ja absolutistlikkuseni viivate vastu.

Kaplinski poliitikaalased tööd paigutuvad žanriliselt eelkõige publitsistika valda. Ajaloodokumendina on olulised Eesti taasiseseisvumise ajal kirjutatud artiklid. Märkimist väärib Kaplinski poliitika-alase publitsistika ilmumine Soome ja Rootsi ajakirjanduses.

Käesoleva töö sissejuhatuses puudutasime küsimust Kaplinski piiritlematusest. Ja sellest, et Kaplinski ei tohiks (ega saagi) piiritleda. Ometi kujutab omamoodi piiritlemist see töögi siin. Kas me oleme siis niiviisi Kaplinskist kaugemale läinud? - Vast mitte. Ülevaate andmise nimel (mis oli selle töö eesmärk) on loodetavasti õigustatud ka teatud versta-postide panek. Kui me aga laseme bibliograafilistest faktidest lahti suundudes Kaplinski mõttemaailma, oleme sattunud tõepoolest üsna avarasse ruumi, mille põhi on põhjatus. Seal, selles ruumis, võime sattuda Kaplinskile väga lähedale, kui oskame kukkuda, oskame lahti lasta, kuid me võime jääda tast ka väga kaugemale klammerdudes mõne versta-posti külge, mis paraku on ilmselt alati rohkem meie endi kui Kaplinski kujutluses. Kaplinski ei maksa paigutada mingisse mudelisse. **Lastagu tal lihtsalt olla.**

"Mulle tundub, et miski ei ole mulle õieti kaugel või eksootiline, Olen tundnud ennast kodus olevat iirlaste ja indiaanlaste rahvaluules, algebras ja samanismis, katoliikluses ja protestantismis, ökoloogias ja marksismis. /.../

Kõik on omas ajas ja paigas siin ja praegu. Midagi muud kui siin ja nüüd vist ei ole, kuigi kõik see, millest me räägime, millele me viitame ei ole enam siin ja nüüd. Pole tähtis kas Jumal on loonud maailma või ei - nii nagu pole tähtis ka see millise vastuse anname küsimusele: "Kas Jumal on olemas?" Oluline on see, et me ei asendaks tõelist maailma, kas ta siis on Jumala loodud või ei, millegagi, mille me ise oleme loonud või ehitanud. Sellepärast, et üksinda ei ole me võimelised looma midagi tõelist, ainult varjupilte, milledes on meil väga halb olla. Aga me võime harjuda sellega hoides sellest kõvasti kinni. Hoides kinni sellest oma loodud maailmast, oma isiksusest, rahvusest, kultuurist, usust,

KOKKUVÕTE

Jaan Kaplinski esseistikat võib periodiseerida järgmiselt:

- 1968-1989 domineerivad Kaplinski esseede temaatilises paletis eelkõige **kirjandus, keel ja ökoloogia**.
- 1989 - tänapäev on Kaplinski põhilisteks teemadeks **poliitika ja ühiskond, usk ja filosoofia**.

Kahtlemata pole paikapandud piirid absoluutsed ja jäigad, nendega tähistame vaid tendentslikku suundumust.

Kaplinski **kirjandusalaste esseede** puhul võib eristada nn. **ülevaate-esseid** ja **arvustuslikke kirjutisi**.

Esimesena mainitute puhul käsitleb Kaplinski mingit üldisemat nähtust (kirjandus, kultuur, kunst üldse), teisena nimetatute puhul on vaatlusobjektiks konkreetne teos või autor. Kaplinskile on üldnähtuste seletamise puhul omane kirjeldav stiil: ta ei anna uusi definitsioone, vaid lihtsalt iseloomustab vaadeldavat enda vaatevinklist nähtuna. Arvustuslike kirjutiste puhul valib Kaplinski arvustatava just niimoodi, et koos kritiseeritava tutvustamisega jõuab ta lõpuks välja enesele oluliseni, mis aga ei tähenda, et ta vaataks arvustatavast mööda. Kaplinski lihtsalt valib kommenteerimiseks enda mõttemaailmaga väga lähedasi või kontrastseid teoseid/autoreid.

Keeleküsimusi käsitledes rõhutab Kaplinski eelkõige keeles eneses peituvaid võimalusi. Keel on nagu organism, millel on omad toimimisreeglid. Keelt pidevalt normides suretame keelt. Keelekorralduse käimalükkamismehhanismidena näeb Kaplinski rahvuslikku alaväärsustunnet, uuenduskihku, autoritaarsust ja pedantsust, mis on Kaplinski poolt taunitavad. Keel on Kaplinski jaoks rahva mälu kandja, üks kultuuri järjepidevuse aluseid. Keelt isiklikkude ambitsioonide ja moe mõjul pidevalt "parandades", lõhume sidet minevikuga, teeme endast viletsa mäluga rahva. Kaplinski eesti keel on mänguline, kirja- ja kõnekeel on omavahel tihedas seoses.

Ökoloogia on Kaplinski südameteema. Kaplinski sellealastest kirjutistest kandub lugejani tema antropotsentrismivastatus, osutus vajadusele säilitada tasakaal ökosüsteemides, osutus vajadusele asuda oma kohale biosfääris, aukartus ja lugupidamine elava looduse suhtes, maailma mõistmine imeliku ja imelisenä.

Jumalast, Buddhast, parteist, perekonnast, põhimõtetest kaotame tegelikult kõik käest. Kaotame tõeluse ja iseenda. Ning et taas endani jõuda, peame jätma kinnihoidmise, laskma lahti. Kui see õnnestub võib meile tunduda, et kukume, kukume põhjatusse tühjusse. Kuid kui vaatame seda tühjust heitumata, silmi kinni pigistamata, osutub, et ta ei ole võõras ja vaenulik nagu kartsimine. Tühjus on naeratus, Amitabha, Piiritu Valguse naeratus, inimese kõige algupärasema tundmise ja ühtekuulumise märk. Ja naeratus on meis kõige tähtsam, naeratusest kasvavad hiljem armastus ja loogika, mis inimesi ühendavad. Aga alguses oli Naeratus. Ma soovin, et kõik, mis ma olen kirjutanud, oleks kirjutatud naeratuses, naeratusest naeratusega, ja et see annaks naeratust edasi ka sinule, hea lugeja."¹

¹ Kaplinski, Jaan, Olemisen avara hiljaisuus. Helsingi, 1982, lk. 12-13

"Minusta tuntuu, ettei mikään ole minulle oikeastaan etäistä tai eksoottista. Olen tuntenud olevani kotonani irlantilisten ja intiaanien kansanperinteessä, algebrassa ja samanismissa, katolisuudessa ja protestanttisuudessa, ekologiassa ja marxismissa. /.../ Kaikki on omassa ajassaan ja paikassaan tässä ja nyt. Mitän muuta kuin tässä ja nyt tuskin on, vaikka kaikki mistä puhumme, minkä mainitsemme ja mihin viittaamme, ei enää ole tässä ja nyt. Ei ole olennaista onko Jumala luonut maailman vai ei - kuten ei sekään minkä vastauksen annamme kysymykseen "Onko Jumala olemassa?". Olennaista on se, ettemme korvaisi todellista maailmaa, on se sitten Jumalan luoma tai ei, jollakin jonka itse olemme luoneet tai rakennelleet. Sillä yksin me emme kykene luomaan mitään todellista vaan ainostaan harhakuvia, joissa meidän on kovin kurja olla. Mutta me voimme tottua siihen ja pitää siitä lujasti kiinni. Pitäessämme lujasti kiinni itsemme luomasta maailmasta, yksilöllisyydestämme, kansallisuudestamme, kulttuuristamme, uskostamme, Jumalastamme, Budhhastamme, puolestamme, perheestämme, periaatteistamme, me toisiasiassa menetämme kaiken. Me kadotamme todellisuuden ja oman itsemme. Niin että päästäksemme jälleen oman itseemme meidän täytyy lopua kiinnipitämisestä, päästä irti. Mikäli se onnistuu, meistä voi tuntua että putoamme, putoamme pohjattomaan tyhjyyteen. Mutta jos me katsomme sitä tyhjiä säikähtämättä ja puristamatta silmiämme kiinni, käy ilmi, että se ei olekaan vieras ja vihamielinen kuten me pelkasimme. Tyhjiys on hymy, Amitabha, Rajattoman Valkeuden hymy, ihmisen kaikkien alkuperäisimmän tuntemisen ja yhteenkuulumisen merkki. Hymy on meissä pääasia, hymystä kasvavat myöhemmin rakkaus ja loogiikka, jotka ihmisiä yhdistävät. Mutta alussa oli Hymy. Minä toivon, että kaikki mitä olen kirjoittanut olisi kirjoitettu hymyssä, hymystä, hymyn kera ja se luovuttasi tämän hymyn myös eteenpäin sunulle, hyvä lukija."

KASUTATUD KIRJANDUS

MÕNED ELULOOListED ANDMED

KAPLINSKI, JAAN (22.01.1941)

Kirjanik (luuletaja, esseist, publitsist) ja tõlkija. Sündinud Tartus poola rahvusest õppejõu Jerzy Kaplinski ja eestlannast tantsiijatari Nora Raudsepp-Kaplinski pojana. Õppis Tartu 1. Keskkoolis 1947-58, Tartu Riikliku Ülikooli ajakirjandus-keeleteaduskonnas 1958-64, lõpetas prantsuse filoloogina olles eriplaani alusel õppinud ka struktuur- ja rakenduslingvistikat. Töötas 1964-72 vanemlaborandina TRÜ arvutuskeskuses ja sotsioloogialaboris, oli 1968-70 eesti keele kateedri aspirant ja 1974-80 Tallinna Botaanikaaias algul nooremteadur, hiljem vaneminsener, 1980 a. siirdus Viljandisse töötades "Ugala" kirjandusala juhatajana. 1983-88 taas TRÜ-s, kus väliskirjanduse kateedri laborandina juhendas noori tõlkehuvilisi. 1992. a. valiti Riigikogu saadikuks. Hetkel vabakutseline kirjanik. Abielus Tiia Toometiga.¹

• Kaplinski, Jaan, *Looming* - 1969, nr. 4, lk. 572-575
(Lugedes August Annisti luuletuste ja sõelõde eesti keelest)

• Kaplinski, Jaan, *Siemisen avala hiljatsus*, noorlingi, 1993

• Kaplinski, Jaan, *Postimees* - 1993, 25. märts
(Kõelõhirmuole kommentaariks)

• Kaplinski, Jaan, *See ja teine*, Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996

• Kaplinski, Jaan, *Tõrk elatud elu*, Kõrvali Selts, 1991

• Kaplinski, Jaan, *Usk on uskmatute*, Vagabund, 1998

• Kaplinski, Jaan, *Võimaluse võimalikkus*, Vagabund, 1994

• *Uut, Mõtt, Põhjaline* - 1997, 24. oktoober
(Kõelõhirmuole)

• Raudsepp, Tiia, *Elu ja teine*, kirjanduse ajaloo
toimetaja, 1997, a. Tartu Ülikooli

• *Jaani Kaplinski (1941-1997)*

¹Grünberg, Jõgi, Kalda jt., Eesti kirjarahva leksikon. 1995 - lk. 181

KASUTATUD KIRJANDUS

- Liiv, Toomas, Looming - 1998, nr. 5, lk. 802-803
(Kaplinski: filoloogi võimalused ja võimalikkus)
 - Kaplinski, Jaan, Akadeemia - 1992, nr. 3, lk. 643-647
(Päris ongi mängult)
 - Kaplinski, Jaan, Akadeemia - 1995, nr. 9, lk. 1871-1876 (Eesti filosoofia)
 - Kaplinski, Jaan, Eesti Loodus - 1973, nr. 7, nr. 8, nr. 9, lk. 433-437, lk. 502-508, lk. 569-574
(Mõtisklusi inimkultuurist ja ökosüsteemidest)
 - Kaplinski, Jaan, Looming - 1984, nr. 4, lk. 572-575
(Lugedes August Annisti lugulaule ja mõeldes eesti eeposest)
 - Kaplinski, Jaan, Olemisen avara hiljaisuus. Helsingi, 1982
 - Kaplinski, Jaan, Postimees - 1997, 26. Märts
(Keelehirmudele kommentaariks)
 - Kaplinski, Jaan, See ja teine. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996
 - Kaplinski, Jaan, Tükk elatud elu. Kostabi Selts, 1991
 - Kaplinski, Jaan, Usk on uskmatust. Vagabund, 1998
 - Kaplinski, Jaan, Võimaluste võimalikkus. Vagabund, 1997
 - Unt, Mati, Postimees - 1997, 24.oktoober
(Kaplinskilik)
-
- Konspekt Tiiu Ereli keelekorralduse ajaloo loengutest 1997. a. Tartu Ülikoolis
 - Suulised allikad Jaan Kaplinskilt (1996-1997)

SUMMARY

The present graduation thesis presents an overview of Jaan Kaplinski's essayistic work.

Jaan Kaplinski is an Estonian writer who is mainly known as a poet. Aside from poetry, essays, which have also been published in foreign countries, occupy an essential part in Kaplinski's creative work. The essays are predominantly concerned with the issues of literature and language, environmental protection, religion, and the essays reflect the marked significance of Kaplinski's profound sympathy for the doctrines originating from the Far East.

The majority of the essays have been published in newspapers and journals. However, by today, three essay collections have been published in Estonia and one in Finland.

In the present graduation thesis, Kaplinski's essays are beheld by classifying them according to the themes. The themes are: literature and poetry, language, ecology and ethnology, religion and philosophy, politics, and in addition, a concise overview of the essay collections published.

In the second part of the thesis, the bibliography of Kaplinski's essays, articles and interviews, and the thematic bibliography of the essays is presented. Since the author of the present thesis has systematized Jaan Kaplinski's home archives, the bibliography presented in the thesis contains notes on the existence of manuscripts in the archives.

The aim of the present graduation thesis is to present a panoramic overview of all Kaplinski's essays and to attempt to elicit the principal directions in the views of Kaplinski as the writer-thinker on life and society.